

Biblioteka Cveće Zla 24

Hajnrih Kornelije Agripa

O PLEMENITOSTI
I NADMOĆNOSTI
ŽENSKOG POLA

ГРАДОНАЧЕ

ISBN 978-86-89901-63-4

9 788689 901634

H. K. Agripa O plemenitosti i nadmoćnosti ženskog pola

Градоначе

Biblioteka Cveće Zla

Na korici
Crtež Franciska Goje

50415
-55

30.10.1970
L
011012
1970

Biblioteka Cveće Zla
24
Uređuje
Branko Kukić

Hajnrih Kornelije Agripa

O PLEMENITOSTI I NADMOĆNOSTI ŽENSKOG POLA

Preveo sa latinskog jezika

Lazar Nešić

Izvornik

Henrici Cornelia Agripae

De Nobilitate & Præcellentia Fæminei sexus,

ad Margaretam Augustam Austriaco & Burgundionum

Principem [1529]

Izdaje

Branko Kukić | Gradac K

Čačak–Beograd

Štampa

Štamparija Slava, Sopot

© za srpsko izdanje Gradac K

Tiraž 200

2020

DEKLAMACIJA O PLEMENITOSTI I NADMOĆNOSTI ŽENSKOG POLA

*Najuvažnijem gospodinu Maksimilijanu
Transilvanijskom, savetniku imperatora Karla Petog,
H. K. Agripa šalje pozdrave.¹*

Prošlo je skoro već dvadeset godina, veličanstveni Maksimilijane, kako sam kao predavač na Univerzitetu u Dolu, u oblasti Burgundije, na divljenje svih prisutnih i u čast naše božanstvene princeze Margarite² protumačio knjigu *O čudesnoj reči* Johana Rojhlina³, te kao uvodno predavanje proizneo besedu u njenu pohvalu. Upravo u ovo vreme nekoliko najviđenijih građana, a među ostalima naročito Simon Verner, dekan Dolske katedrale i vicekancelar Univerziteta, snažno me podstičaše da neki od spisa posvetim napred pomenutoj princezi: oni me saletahu neprestanim zahtevima, podsticahu u svojim pismima, te ponavljahu da bih takvim delom stekao popriličnu milost kod princeze. I ja prihvatih rečeno smatrajući pogrješnim odbijanje upornih zahteva ovako uzvišenih ljudi i prezrenja mogućnosti sticanja milosti kod tako veličan-

¹ Maksimilijan Transilvanijski (1490–1538) bio je savetnik imperatora u stvarima trgovine i ekonomije. Njegova se odgovornost prostirala na imperijalne gradove, Holandiju i Severno more.

² Margarita Austrijska (1480–1530) bila je ćerka budućeg imperatora Maksimilijana (1459–1519). Upravljala je Holandijom i bila mecena mnogim učenim ljudima, među kojima je bio i sâm Agripa.

³ Johan Rojhlín (1454–1522) bio je jedan od najuvažnijih nemačkih humanista svoga doba. Dobar poznavalac grčkog, hebrejskog i latinskog jezika, on je bio prvi hrišćanin koji je sastavio hebrejski rečnik *De rudimentis hebraicis* (1506). Čuveni su njegovi kabalistički dijalozi *De verbo mirifico* (1494) i *De arte cabalistica* (1517).

stvene princeze. I tada kao predmet izabrah delo *O plemenitosti i nadmoćnosti ženskog pola*, smatrajući da je ono pogodno da bude posvećeno i upućeno princezi, koja više od svih uvažениh žena našeg doba predstavlja jedinstveni uzor plemenitosti i nadmoćnosti ženskog pola; jer će s njom, kao zaštitnicom i svedokom, ova knjižica zadobiti golemi autoritet protiv onih koji se jedino zanimaju osuđivanjem žena. Razlog neispunjenja mog zaveta njenoj Preuzvišenosti ne behu ni naša međusobna udaljenost, ni proticanje vremena, ni nepostojanost s moje strane, ni promena moje namere, niti poteškoća s temom ili pak nedostatak mog talenta, već razlog behu klevete izvesnog Ž. Katalina⁴. Uz ovo Vam šaljem i moju konkretnu žalbu na njega, te ćete sami videti o kakvoj se kleveti radi. Preneražen i razgnevljen njegovim licemerjem, ja knjigu sklonih od javnosti i držah je u tajnosti sve do sada, te odlučih da ne propustim povoljnu priliku i jednim udarcem ubijem dve muve, čak iako tako nešto beše vredno napora, jer bejah siguran da će se naći neko ko će mi pomoći da knjigu predstavim svojoj Gospi. I tako, vrativši se u ovu zemlju, rasudih da mi pristoji održati svoju reč i bez daljeg odlaganja prineti ovu knjigu našoj princezi, budući da ona doista njoj i pripada, kako mojim zavetom, tako i mojim obećanjem. Ona će uvideti da sve ovo vreme nisam nikad nju zaboravljao, da nisam prekršio nikakvu zakletvu, te da tuđi nitkovluk nije nadvladao postojanost mog srca koje je u celosti posvećeno njenim vrlinama i njenoj pohvali. I ako sada Vaša mudrost ne odbaci moj predlog, pobrinuću se da ova knjiga bude objavljena s nekoliko mojih dru-

⁴Žan Katalin (1450–1530) bio je provincijal franciskanaca u Francuskoj. Njega Agripa takođe opisuje u svom delu *Expostulatio cum Joanne Catilineti* (1510).

gih dela, iako dobro vidim koliko je moje razmatranje neznatno i bez ikakve elegantnosti izražavanja. Ipak, želim da ova knjižica – što beše napisana još u mladosti mojoj i prerađena tek na pojedinim mestima, kao što možete videti iz uzoraka koje Vam poslah u žurbi – princezi bude prinisena „danas u onom istom obliku koji imaše onomad“, kao što se uobičajeno kazuje među onima nazvanim kanonistima, pa čak i na štetu mog ugleda. Ali pošto sam sada stariji, sastavljaću dela na mnogo dublje i ozbiljnije teme koje će biti uzvišenije i dostojnije njene Preuzvišenosti. Ne želim da princeza sudi o mojim talentima na osnovu ovih tričarija mladosti moje, jer moji talenti joj mogu biti od mnogo veće koristi u stvarima rata i mira, ako je njoj tako povolji. Ako, dakle, neko iz gordosti, ili iz drskosti svog znanja i pun prezira prema mojoj malenkosti, ili iz zlobe prema mojim talentima počne da prezire, kleveće, ogovara ili pocepa na komade ovo moje delo, preporučujem Vašem veličanstvu da ga brani i čuva zajedno s krasotom ženske plemenitosti i slavom ženske nadmoćnosti. I nadam se da ćete mi spremno oprostiti što sam ženski pol pretpostavljao muškom, s obzirom na to da sam ovu knjigu napisao za jednu tako plemenitu princezu, te da istu objavljujem na podsticaj i zaštitu Vašeg gospodstva. Zbogom. Antverpen, 16. april, 1529. Očekujem Vašu presudu.

*Božanstvenoj Margariti Avgusti, najmilostivijoj
vladarki Austrije i Burgundije, Hajnrih Kornelije
Agripa šalje svoje pozdrave.*

Preduzeo sam, onoliko smelo koliko sam mogao, ali ne i bez stida, da razmotrim temu koja je ranije bila zanemarivana, ali koja nije daleko od istine, naime, temu plemenitosti i nadmoćnosti ženskog pola. Ispovedam da se u meni samom više puta povela borba između smelosti i stida. S jedne strane, smatrao sam vrhuncem samoljublja i smelosti potrebu da se u besedi ide za nabrojanjem neizbrojivih zasluga žena, njihovih vrlina i njihove potpune nadmoćnosti. S druge strane, dodeliti ženama nadmoćnost nad muškarcima činilo se vrhuncem stida, gotovo znakom jednog mlačkog duha. Možda je ovo razlog zbog kog je tako malo ljudi pokušalo da u svojim spisima izloži pohvale upućene ženama i još mi nije poznat niko ko se usudio da potvrdi njihovu nadmoćnost nad muškarcima. Ipak, smatram da bi tiha mržnja prema polu koji je dostojan istinskih pohvala predstavljala vrhunac nezahvalnosti i svetogrđa, te da bi njihovim oduzimanjem ženski pol bio lišen svojih zasluga i svoje slave u činu suzbijanja očigledne istine. I tako se veoma snobivah zaprečen između različitih i suprotnih stavova, ali golemi strah zbog nezahvalnosti i svetogrđa odnese pobedu nad stidom i dade mi smelosti da sastavim ovaj spis, s obzirom na to da mi se činilo da ću se pokazati još drskijim budem li ćutao. Doista, videh kao srećan znak to što mi je Nebo sačuvalo i dodelilo zadatak koji se sve do

sada činio sasvim zanemaren od većine učenih ljudi. Stoga ću objaviti slavu žene i neću sakriti njenu čast, jer sam daleko od stida zbog bavljenja ovom temom. I pošto se nimalo ne stidim stvari koju sam uzeo na sebe samog, budući da verujem da ću svakako biti kritikovan što žene postavljam iznad muškaraca, siguran sam da će mi jedva biti oprosteno što ovako uzvišenu temu razmatram na tako skroman način – i to uprkos ograničenostima vremena, težinom teme ili pravednošću slučaja koji me štiti, kao i zbog činjenice da sam ovaj zadatak preduzeo bez potrebe za laskanjem ili obožavanjem. Ne želim da pohvalu zaodevam uobraženim slikama ili dražesnim izmišljotinama, već da predstavim moje razmatranje koje je zasnovano na razumnosti, autoritetu, primerima i svedočenjima izvučenim kako iz Svetog pisma, tako i iz građanskog prava i crkvenih kanona. Upravo sam tebi, najdostojnija Margarita, posvetio ovo moje delo. Pet bogova – Apolon, Dijana, Dan, Zora i Vulkan – nisu proslavili nijednu od izvrsnih žena ovog doba diljem sveta kao što su proslavili tebe u plemenitosti tvog porekla, nadmoćnosti tvojih vrlina i slavi tvojih dela. Ti, koja si dostigla vrhunac vrline, koja si svojim životom i manirima prevazišla sve pohvale koje su ikad izrečene o zaslugama ženskog pola, jesi živi primer i uzoriti svedok vrline. Tebi, dakle, prinosisim ovo delo kako bi poput sunca slava i čast ženskog pola još sjajnije zablislala u tebi. Ostaj u sreći i dobrom zdravlju, ti koja si potpuno savršeno, najplemenitija od plemenitih žena, te slava, čast i ukras princezâ.

*Stani, isprazni brbljivče, muški pol da hvališ
Više nego što pristoji, jer ćeš bezvrednu pohvalu
nagomilati.*

*Stani, ako si mudar, ženski pol da osuđuješ rečima
Zlim, jer govoru tvome manjka umnosti.
Ako svaki pol dobro premeriš na kantar svome,
Sve što je muško će ženskom naginjati.
Ali ako sumnjaš u rečeno i stvar te ova uznemirava,
Imam ovde svedoka što se drugde ne pojavi,
Jedno delce koje učeni Agripa sastavi,
Ženski pol u njemu hvaleći iznad muškog.*

Najdobrotvorniji Bog, Otac i Tvorac svih dobrih stvari, Onaj koji ima u sebi svaku punoću plodnosti oba pola, stvorio je ljude prema svome liku, muško i žensko stvorio ih (*Post.* 1, 26). Polna razlika se sastoji jedino u drugačijem položaju telesnih udova zbog kojih rađanje traži nužnu različitost. Ipak, On je muškarcima i ženama dodelio istovetnu dušu na koju polna razlika nimalo ne utiče. Ženi je dodeljena ista umnost, sposobnost razumevanja i govorenja kao muškarcu, te ona naginje ka istom cilju kao i on, to jest blaženstvu u kom neće biti ograničenja polova. Jer, prema jevanđeljskoj istini, iako će svi biti vaskrsnuti u vlastitom polu, njihov pol neće izvršavati svoju ulogu, pošto im je obećano da će postati slični anđelima (*Mt.* 22, 30; *Mk.* 12, 25; *Lk.* 20, 35–26). Dakle, ne postoji nadmoćnost plemenitosti muškog i ženskog pola na osnovu prirode duše. Naprotiv, slobodni u svom unutrašnjem svetu, svi su jednaki u svom dostojanstvu.

Međutim, ostavljajući po strani božansku prirodu duše u ljudima, u svemu ostalom što čini jedno ljudsko biće, slavni ženski soj je gotovo beskonačno nadmoćan u odnosu na rđavo odgojeni muški rod. I moja je namera da ovo pokažem neporecivim u onome što ću dokazati, i to ne u prevarnom i lažnom govoru ili u logičkim zamkama kojima mnogi sofisti vole da nas love, nego uzimajući za autoritete najbolje pisce i pozivajući se na istinite istorijske izveštaje, razgovetna objašnjenja, svedočanstvo Svetog pisma, kao i na zabrane koje propisuju građanski i crkveni zakon.

Zbog toga mi dopustite da krenem od početka. Žena je stvorena onoliko izvrsnijom u odnosu na muškarca koliko je njeno ime izvrsnije od njegovog. Jer, „Adam“ znači „zemlja“, dok se ime „Eva“ prevodi kao

„život“. I kao što život treba svrstati iznad zemlje, tako i ženu treba svrstati iznad muškarca.

Nema razloga govoriti da rasuđivanje o stvarima na osnovu njihovih imena predstavlja slab argument. Štaviše, znamo da Preuzvišeni Tvorac stvari i njihovih imena poznaje same stvari pre nego što će ih imenovati, te da je Onaj koji se ne može prevariti načinio imena na takav način da je njima izrazio prirodu, svojstvo i upotrebu svake stvari. Doista, kao što svedoče rimski zakoni, istina se sastoji u usklađenosti drevnih imena i stvari. Zaista, imena nose očevidno značenje imenovanih stvari. Zbog toga, teolozi i pravnici smatraju da argument zasnovan na imenima ima veliku težinu. Tako, na primer, čitamo u Svetom pismu o Navalu: „On s pravom nosi svoje ime, jer se zove luda i ludost je sa njim“ (1. Sam. 25, 25). I iz istog razloga Pavle, u svojoj *Poslanici Jevrejima*, želeći da pokaže krasotu Hrista, pribegava sledećem argumentu: „Postade toliko silniji od anđela – koliko je nasledio ime uzvišenije od njihovoga“ (Jevr. 1, 4). I na drugom mestu: „Zato ga je i Bog preuzvisio i darovao mu ime koje je nad svakim imenom, da se u ime Isusovo prikloni svako koleno onih koji su na nebu, i na zemlji, i pod zemljom“ (Fil. 2, 9–10).

Dodajte ovome da velika silina kanonskog i građanskog prava počiva u povezanosti, smislu, usaglašavanju i potvrđivanju međusobno povezanih reči, u drugostepenim uslovima i drugim sličnim raspravama, te u komentaranju zakona, kao što se može uočiti iz samih zakona i drugih uporedivih odredbi kanonskog i građanskog zakona. Jer u pravničkim stvarima naš argument zasnivamo na tumačenju, te na osnovu smisla reči i njihovog usklađivanja; isto tako i na osnovu etimologije imena, te primene imena ili poretka reči.

Pošto dva pomenuta zakona mudro premeravaju smisao imena kako bi svoje tumačenje zasnovali na njima.

Kiprijan je isto tako tvrdio protiv Jevreja da je prvobitni čovek dobio svoje ime od četiri glavne strane sveta, tj. *ανατολή, δύσις, ἄρκτος, μεσημερινός*, koje označavaju Istok, Zapad, Sever i Jug.⁵ U istom delu Kiprijan govori da Adamovo ime znači „zemlja je postala plot“, iako je ovo tumačenje u nesaglasnosti s tradicijom Mojsija, jer se u hebrejskom jeziku ovo ime ne piše sa četiri slova, nego sa tri. Ipak, ostavimo po strani kritiku jednog ovakvog svetog čoveka koji nije razumeo hebrejski. Mnogi uvaženi tumači Svetog pisma nisu poznavali ovaj jezik i nisu žalili zbog toga. Ali čak ako se neko i ne može složiti i dodeliti mi slično odobrenje, te mi dopustiti da u pohvali ženskog pola izvučem etimologiju iz imena Evinog, on mi mora barem dopustiti da kažem, u skladu s mističkim simbolima kabalista, da ime „Eva“ ima više sličnosti sa neizrecivim imenom svemoćnog božanskog tetragramatona, nego ime „Adam“, koje se sa imenom Božijim ne slaže ni u slovima, ni u obliku, ni u broju.⁶

Za sada ćemo se uzdržati od kabalista: njih je čitao mali broj ljudi, još manji broj ih je shvatio, pa ova tema traži mnogo širu raspravu nego što pristoji da je ovde pokrećemo. Istraživaćemo nadmoćnost žene ne

⁵ Kiprijan Kartaginski, *De montibus Sina et Sion adversos Judeos*, PL 4, 911–912, Navedene grčke reči bukvalno znače „svitanje“, „zalazak“, „Veliki Medved“, „podne“. Kada se sastave početna slova svake reči dobijamo ime Αδάμ, tj. Adam.

⁶ Tetragramaton (na grčkom τετραγράμματον) se sastoji od četiri slova i predstavlja jedno od hebrejskih imena za božanstvo. U literaturi se obično predstavlja kao YHWH. Evinu ime ima dva slova iz tetragramatona (HW), te dolazi iz korena glagola „živeti“, dok Božije ime dolazi iz glagola „biti“ koji su na hebrejskom jeziku istovetni. Adamovo ime (ADM), s druge strane, nema ni jedno od slova iz tetragramatona.

samo prema njenom imenu, već prema samim činjenicama, te njenim dužnostima i njenima zaslugama. Zbog toga treba, kao što kažu, da istražujemo Pisma (Jn. 5, 39) i da krenemo od priče o stvaranju sveta, te da pokažemo kakvo je uzvišenije dostojanstvo u odnosu na muškarca zadobila žena zbog svog mesta u poretku tvorevine.

Znamo da se među svim stvarima koje je stvorio najdobrotvorniji Bog ključna razlika sastoji u činjenici da izvesne stvari ostaju nepropadljive, dok su neke druge stvari podložne propadljivosti i promeni, kao i da je tokom stvaranja Bog sledio poredak koji je započinjao najplemenitijim nepropadljivim stvarima i bio okončan najplemenitijim propadljivim. Tako je On najpre stvorio nepropadljive anđele, a odmah zatim i duše, jer Avgustin potvrđuje da je duša naših praroditelja stvorena zajedno s anđelima pre samog stvaranja tela.⁷ Zatim je stvorio nepropadljiva tela poput nebesa i zvezda, te stihije sveta što su, iako nepropadljive, ipak podložne različitim promenama. I iz njih je sačinio sve druge stvari koje su podložne propadljivosti, iznova započinjući uznošenje od onih beznačajnijih, preko svih stepena časti do samog savršenstva kosmosa. Tako su najpre stvoreni prvi minerali, zatim rastinje, biljke i drveće, dok su za njima usledila živa bića, a na posletku i divlje zveri u svom poretku: reptili, ribe, ptice i četvoronošci.

Posle ovoga On je stvorio dva ljudska bića koja behu slična Njemu samom – najpre muškarca, a zatim i ženu – u kojima su nebesa i zemlja, te svaka druga krasota dovedeni do savršenstva. Jer kad je Tvorac okončao stvaranje žene, On je otpočinuo u svojoj tvorevini, pomišljajući da ne postoji ništa časnije što bi mogao

⁷ Avgustin Iponski, *De Genesi ad litteram*, 7. 22–24.

stvoriti (*Post.* 2, 2). U ženi je ostvarena i upotpunjena svaka mudrost i sila Tvorca. Posle nje nijedno stvorenje se ne može načiniti ili zamisliti. Pošto je, dakle, žena krajnji cilj tvorevine, najsavršenije ispunjenje među svim delima Božijim i savršenstvo samog kosmosa, ko će poreći da ona poseduje čast koja prevazilazi svako drugo stvorenje?! Bez nje bi čak i sami svet, već savršen do krajnosti i upotpunjen na svakom stupnju, bio nesavršen, s obzirom na to da bi mogao postati savršen samo u onom stvorenju koje svojim savršenstvom prevazilazi sva druga stvorenja. Jer je nerazumno i besmisleno da bi Bog želeo da okonča jedno takvo veliko delo nečim nesavršenim.

Budući da je Bog stvorio svet poput kakvog kruga najvećeg savršenstva, podesno je da krug bude usavršen ovom česticom koja u sebi nosi mogućnost savršenog povezivanja početka kruga i njegovog kraja. Upravo je na ovaj način, u vreme stvaranja, žena bila poslednja među svim stvorenim stvarima, iako je u zamisli božanskog uma bila prva među svima – kako u slavi, tako i u časti – kao što je o njoj pisao prorok: „Pre nego što nebesa behu stvorena, Bog nju izabra i izabra je prvu među svima“ (*Sir.* 24, 9). Zaista, među filosofima je uobičajeno kazati (citiram njihove reči): „Kraj je uvek prvi u nameri i poslednji u izvršenju.“⁸ Jer žena beše poslednje delo Boga koji je uvede u svet poput kakve carice nekog carstva što joj unapred beše pripremljeno, ukrašeno i usavršeno u svemu. Stoga je ispravno da je svako stvorenje ljubi, uvažava i poštuje. Kao što je i pravedno da joj se svako stvorenje potčini i bude joj poslušno, jer ona je carica svih stvorenja i njihovog krajnjeg smisla, upotpunjenosti, slave i pot-

⁸ Nije poznat tačan autor ove izreke.

punog savršenstva. Zbog toga Mudrost kazuje o njoj: „Njena prisnost sa Bogom podaruje sjaj njenom plemenitom poreklu, jer je ljubi Gospod svega postojećeg“ (*Prem.* 8, 3).

Sveto pismo nam najizobilnije svedoči koliko žena prevazilazi muškarca u plemenitosti roda, i to blagodareći poretku prema kom je stvorena. Žena je doista stvorena zajedno s anđelima u Raju, mestu preispunjenom plemenitošću i uživanjem, dok je muškarac stvoren izvan Raja, u okruženju koje beše ispunjeno surovim zverinjem i beše prenet u Raj zbog stvaranja žene. Upravo zbog ovoga žena – blagodareći naročitom daru prirode, tj. kao da se posebno uzvišeno mesto njenog stvaranja privklo na nju – nije potčinjena vrtoglavici, niti se njene oči muče kad gledaju sa kakve god visine, iako su ove muke česte među muškarcima. Štaviše, ako se muškarac i žena nađu u opasnosti od utapanja i ako niko sa strane ne priskoči u pomoć, žena duže održava sebe na površini vode, dok muškarac brže tone i strovaljuje se prema dnu.

Veze između plemenitosti mesta i ozloglašnosti pojedinca su jasno potvrđene u građanskim zakonima i svetim kanonima, dok prirodni zakon u svim narodima ne obraća posebnu pažnju samo na muškarce, nego i na svako živo biće, pa čak i na svaku stvar, rašudujući o njihovoj plemenitosti u skladu sa mestom rođenja. Eto zašto je Isak svome sinu Jakovu savetovao da ne uzima ženu iz zemlje Kananske, već iz Mesopotamije u Siriji, budući da su one plemenitijeg roda (*Post.* 25, 20). Ovo isto gledište javlja se u *Jevanđelju po Jovanu* gde Filip govori: „Našli smo Isusa, sina Josifovog iz Nazareta“ i Natanail mu odgovara: „Može li iz Nazareta da bude nešto dobro?“ (*Jn.* 1, 45–46)

Predimo sada na druge stvari. Žena je nadmoćnija u odnosu na muškarca zbog materije koja je upotrebljena u njenom stvaranju pošto nije stvorena od nečeg beživotnog, poput muškarca koji je stvoren od bezvrednog blata, već od pročišćene materije što beše obdarena životom i dušom, tj. razumnom dušom koja učestvuje u božanskom umu. S druge strane, Bog je muškarca stvorio od zemlje koja prema njenoj vlastitoj prirodi i sadejstvom nebeskog uticaja, takoreći, stvara životinje svake vrste. Međutim, Bog je jedini tvorac žene, izvan svakog nebeskog uticaja i svakog spontanog dejstva prirode, bez sadejstva bilo kakve sile, te ona prebiva u potpunoj celovitosti, upotpunjena i usavršena. Muškarac beše lišen jednog rebra iz kog je žena – tj. Eva – načinjena za vreme Adamovog sna, naime, sna koji beše tako dubok da Adam nije čak ni osetio kako mu Bog uzima i pomera rebro, te ga daruje ženi. Tako je muškarac delo prirode, a žena tvorevina Božija. Zbog toga je, uopšteno gledano, žena prijemčljivija primanju božanskog svetla kojim često beše ispunjavana – a ovo možemo uočiti i danas u njenoj uglađenosti i izvanrednoj lepoti.

Pošto sama lepota nije ništa drugo do isijavanje božanskog lika, te svetlost koja prebiva u stvarima i prosijava kroz lepo telo, žene su – kao odsjaj božanstva – neuporedivo obdarenije i nadarenije lepotom od muškarca. Odatle proishodi ona čudesna mekoća ženskog tela koja se može videti i dodirnuti, njena nežna plot, njen krasni i svetli ten, njena sjajna koža, lepota njene glave pokrivena dugom svilenastom kosom što isijava i kovrdža se, golema dostojanstvenost njenog lica i njeno razdragano držanje. Njeno je lice najkrasnije među svim stvorenjima, njen je vrat mlečnobelegoje, a njeno čelo je široko, uzvišeno i plemenito. Ona

ima prodorne i svetlucave oči koje pokazuju milostivost i prijateljsku razdraganost. Nad njima se uzdiže vitak svod njenih obrva, a među njima počiva predivni prostor iz kog se spušta pravilan i srazmeran nos. Ispod njega se nalaze rumena usta što svoju lepotu duguju simetričnom položaju njenih nežnih usana. Tako pri njenom smehu možemo videti njene sjajne zube, dobro postavljene i bele poput slonovače, ali kojih je ipak manje nego u muškarca, jer žena nije proždrljiva, niti nasilna kao muškarac. Obrazi i čeljusti pružaju joj nežnu mekoću, ružičasti ten i skromno držanje. Ona ima slatku bradu, zaokrugljenu i sa ljupkom rupicom. Ispod ovoga ona ima vitak vrat, dovoljno dug i uzdignut iznad oblikih ramena. Njeno grlo je krhko i belo, te osrednje veličine. Njen glas i njene reči su prijatne. Njene grudi, široke i istaknute, čine skladno jedinstvo tela i dojki, sa svojom podjednakom zaobljenošću i čvrstinom na obe strane, te punačkim stomakom. Njeni bokovi su gipki, dok se njena leđa uspravno uzdižu. Ona ima dugačke ruke, a njene šake su skladno načinjene, njeni tanki prsti s finim zglobovima, njeni bokovi i bedra zategnuti, njene mišice punačke, a krajevi njenih ruku i stopala zaobljeni. Svi njeni udovi su puni životnosti. Uz sve ovo, njeno držanje je skromno, njeno kretanje prikladno, njeni pokreti dostojanstveni. Povrh rečenoga, njeno čitavo telo je skladno, simetrično, oblikovano i dobrodržeće.

Ne postoji nijedno drugo stvorenje koje nudi tako divan pogled, niti tako čudesno sagledavanje, pa bi zbog toga doista morali biti slepi ako ne vidimo da je Bog u ženi sabrao sve ono što je krasno u svekolikom svetu. Svi su zablesnuti njenom lepotom, te je toliko ljube i poštuju zbog mnogih stvari da neprestano uočavamo bestelesne duhove i demone koji skapavaju

ostraćenom ljubavlju prema ženama. I ovo nije sujeverje, već istina potvrđena mnogim iskustvima.

Prećutaću opise što su nam pesnici pružili o ljubavi između bogova i žena koje su ih ljubile – ljubav Apolonovu prema Dafne, Neptunovu prema Salamoni, Herkulovu prema Hebi, Joli i Omfali – kao i o ženama koje su ljubili drugi bogovi, naročito bezbrojne ljubavi Jupiterove. Ipak, ovu lepotu, božanski dar koji podjednako ljube bogovi i ljudi, Sveto pismo proslavlja u mnogim odlomcima i hvali kao najuzvišeniju blagodat koja beše dodeljena ženama.

Tako čitamo u *Knjizi postanja* da sinovi Božiji gledahu na ćerke čovečije i da ih nađoše veoma lepim, te među njima izabraše sebi žene koje htedoše (*Post.* 6, 2). Takođe čitamo o Sari, ženi Avramovoj, da beše lepša iznad svih žena na zemlji, rekao bih čak i zaprepasavajuće lepa (*Post.* 12, 14). I kad sluga Avramov ugleda Rebeku, sluškinju izuzetne lepote, on tiho reče u sebi samom: „Ovo je ona koju je Gospod namenio slugi svome Isaku, sinu Avramovom“ (*Post.* 24, 14). Avigeja, žena Navalova, čoveka vrlo pokvarenog, beše onoliko visprena i premudra koliko beše lepa, i to joj pomoglo da sačuva život i imanje njenog muža pred Davidovim gnevom. Ovaj pokvareni čovek bi spasen lepotom svoje žene, te joj David reče: „Idi s mirom kući svojoj! Eto, usliših molbu i uvažih lepotu tvoju“ (*I. Sam.* 24, 35). Budući da svekolika postojeća lepota počiva ili u duhu, ili u glasu, ili u telu, te pošto je Avigeja u sve tri stvari bila onoliko lepa koliko je bila i mudra, spretna u rečima i predivnog tela, ona postade jedna od Davidovih žena nakon smrti svog muža Navalova.

Vitsaveja takođe bi toliko lepa da David beše opaljen ljubavlju prema njoj i oženi je nakon smrti njenog muža, te je uzdignu u časti iznad svih drugih, čineći je

caricom (2. Sam. 11–12). Avisaga Sunamka, mlada devojka silne lepote, beše odabrana da legne pored cara Davida kako bi preporodila ostarelog cara (1. Car. 1, 1–4). Zbog toga ju je car poželeo uzdići do najviših počasti i posle njegove smrti ona postade najsilnija carica (1. Car. 2, 13–21). Iste stvari su se dogodile iz onoga što čitamo o Jestiri i čudesnoj lepoti carice Astine, te kako Jestira beše caru milija od Astine, i to zbog svog prelepog i divnog lica (Jest. 1–2). I o Juditi čitamo kako je Bog uvećao njenu lepotu do takvog stepena da su oni koji bi je videli ostajali nemi u zaprepašćenju (Jdt. 8, 7). Da skratim priču, tu takođe beše i Suzana čija lepota bi krasno nežna i predivna (Dan. 13, 31). I opet čitamo kako je Jov, nakon različitih iskušenja i muka koje je podneo, kao dar od Gospoda primio (pored ostalih stvari koje je stekao uz najveće strpljenje) tri veoma lepe kćeri, beskonačno gracioznije od Tri Gracije i lepše od bilo kojih žena što su se mogle naći u toj zemlji (Jov. 42, 15).⁹

Posvetimo se, nadalje, čitanju žitija o svetim devicama: nesumnjivo ćemo se zadiviti kad vidimo kakvu im čudesnu lepotu, kakvu im divnu blagodat hrišćanska vaseljenska Crkva dodeljuje povrh svih drugih kćeri čovečijih, svečano im prinoseći pohvalne himne. Ipak, prva među svima ostalima jeste Djeva Marija, mati Božija i bezgrešna devica, čija slava prevazilazi svaku drugu slavu, čijoj se lepoti dive Sunce i Mesec, sa čijeg lica

⁹ Gracije su u rimskoj mitologiji naziv za niža božanstva, kojima je grčka mitologija dala ime Harite (grč. Χάριτες). One su kćeri Zeusa i Eurinome, a personifikuju svojstva boginje Afrodite, čije su pratilje. Često se javljaju i kao pratnja Erosa i Dionisa. Obično se pominju tri Gracije: Aglaja – Lepota; Eufrosina – Radost; Talijsa – Cvat, blaženstvo. Postojao je i poseban kult u njihovu čast (staro svetilište u Orhomenu u Beotiji), a antički pesnici često su ih opevali. Od renesanse nadalje mnogi su ih umetnici slikali: Rafael, Sandro Botičeli, Peter Paul Rubens i drugi.

isijava takva celomudrenost, svetost i lepota, te iako ona zaslepljuje svačije oči i svačija srca, nikada je njeđan smrtnik nije privukao svojim pobudama, niti najmanjom pomisli.

Ako sam preopširno spominjao i navodio gotovo reć po reć pomenute odeljke iz Svetog pisma u kojima se često kazuje o lepoti, to sam učinio kako bismo jasno razumeli da ženska lepota zasluđuje još više uvažavanja i časti, i to ne samo pred ljudima, nego i pred Bogom. U još jednom odeljku Svetog pisma čitamo da je Bog zapovedio da svi pripadnici muškog pola budu usmrćeni, uključujući i dečake, ali je poštedeo lepe žene (Br. 31, 17–18);¹⁰ a u *Knjizi ponovljenih zakona* sinovima Izrailjevim je dopušteno da lepe robinje sebi biraju za žene (Pnz. 21, 11).

Povrh njene krasne lepote, žena je obdarena dostojanstvom vrline koja nije darovana muškarcu. Tako žene puštaju dugačku kosu kako bi mogle pokriti sramnije delove svojih tela. Štaviše, ženi nikada nije nužno da dodiruje ove delove tela, iako je među muškarcima ova stvar uobičajena. Na posletku, sama priroda je polne organe žena postavila i uredila prema izvesnoj čudesnoj pristojnosti, s obzirom na to da oni nisu isturenjeni kao kod muškaraca, već ostaju unutra skriveni na tajnovitom i zajamćenom mestu.

Takođe, priroda je ženama dodelila veći osećaj stida nego muškarcima. Zbog toga žena koja strada od opasnog gnojnog čira u svojim intimnim delovima – što je često dovodi do smrtne opasnosti – radije izabira da umre nego da u toku svoje terapije bude otkrivena pogledu ili dodiru muških lekara; a ovu vrlinu stida že-

¹⁰ Ovaj odeljak Svetog pisma zapravo govori da se usmrte svi muškarci i sve žene što su se upustili u polne odnose, te da poštedene budu samo device. Ništa se ne govori o njihovoj lepoti.

ne čuvaju čak i u času svoje smrti ili nakon svoje smrti, što se posebno može uočiti kod onih koje postradaju od utapanja. Prema Pliniju, čiji je autoritet potvrđen iz iskustva, sama priroda čuva skromnost upokojenog, te prouzrokuje da žena pluta po vodi okrenuta licem ka dole, dok muškarac ostaje na svojim leđima.¹¹

Rečenom može biti pridodat još jedan argument: najplemenitiji deo ljudskog tela – onaj kojim smo drugačiji od divljih zveri i zbog kog rasuđujemo da naša priroda ima nešto od božanskog – jeste glava, a na njoj naročito lice. Međutim, lice muškarca je izobličeno ćelavošću, dok priroda daruje ženi veliku povlasticu i čuva je od ćelavljenja. Osim toga, muška lica su često unakažena bradama – koje čak i sami muškarci preziru – i pokrivena ružnim čekinjama, te se oni jedva mogu razlikovati od zveri. S druge strane, lice žene uvek ostaje besprekorno i lepo. Iz ovog razloga *Zakon dvanaest tablica* odvrća žene od grebanja svojih obraza, iz straha da na njima može izrasti brada i pokriti njihovu sramotu.¹²

Nesumnjivo najjači i najočigledniji od svih argumentata za divotu i čistotu žene jeste sledeći: pošto se jednom pažljivo okupala, žena za sobom ne ostavlja nikakav trag nečistote u vodi, koliko god puta posle ulazila u nju. Ali muškarac, koliko god se kupao, svaki put iznova muti i prlja vodu pri svome kupanju. Štaviše, žene svakog meseca – prateći prirodni ciklus – iz njihovih tajnih udova ispuštaju višak telesnih izlučevina koje muškarci neprestano izbacuju iz glave, tog

¹¹ Plinije, *Poznavanje prirode*, 7. 17.

¹² *Zakon dvanaest tablica* (*Leges Duodecim Tabularum*) je zbornik na kom se zasnivao celokupan rimski pravni sistem. Ovu zakonsku odredbu pominju Plinije (*Poznavanje prirode*, 11. 58) i Ciceron (*O zakonima*, 2. 23. 59), a ona se konkretno odnosila na zabranu sakaćenja lica prilikom žalosti zbog nečije smrti ili naricanja na sahranama.

plemenitijeg dela ljudskog tela. Takođe, iako se mora pretpostaviti da jedino ljudi među svim živim stvorenjima okreću svoja lica prema nebesima, priroda i sudbina su bile pune čudesne pažnje i obzira prema ženama, tako da one pri kakvom neočekivanom padu skoro uvek padaju na leđa, te retko ili nikad na glavu ili lice.

Treba li prećutati da je u stvarima razmnožavanja ljudskog roda priroda dala prednost ženama u odnosu na muškarce?! Ovo je naročito očigledno u činjenici da jedino žensko seme – prema mišljenju i tvrdnji Galena i Avicene – pruža materiju i hranu za fetus, dok muškarčevo ima malo udela pošto deluje na fetus kao akcidenција na supstancu. Najveći i glavni zadatak žena, kaže zakon, jeste da začnu i sačuvaju plod svog začeca (*1. Tim.* 2, 15). Ono zbog čega vidimo tako mnogo sinova koji liče na svoje majke jeste to što su bili začeti njenom krvlju. Sličnost je često očigledna u njihovom telesnom izgledu, ali uvek je prisutna i u njihovom karakteru: ako su majke budalaste, onda su i sinovi budalasti; ako su majke mudre, onda sinovima udahnjuju mudrost. Drugačije je sa očevima, jer oni mogu biti mudri i začeti budalaste sinove, ili mogu biti budalasti i začeti mudre sinove, pod uslovom da je njihova majka mudra. Upravo zato majke više vole svoju decu od očeva pošto se u njima mnogo više prepoznaju i pronalaze nego očevi. Smatram da ovaj isti razlog objašnjava zašto po prirodi stvari imamo veće privrženosti prema našoj majci nego prema našem ocu, te iako uvažavamo svog oca, ipak jedino majku volimo.

Osim toga, priroda je ženi darovala mleko tako velike siline da ono ne hrani samo odojčad, već osnažuje bolesne i služi za održanje života kod nekih odraslih ljudi. Dokaz o ovome možemo pronaći kod Valerija

Maksima, jer on pominje mladu plebejku što je hranila svoju utamničenu majku koja bi inače umrla od gladi. Majka bi oslobođena nakon ovog čina pobožnosti i neprestani priliv namirnica beše javno pružen kćeri i majci, a tamnica posvećena kao hram pobožnosti.¹³

Opet i opet, dobro se zna da žena gotovo uvek pokazuje veću pobožnost i milostivost od muškaraca, pa čak i sam Aristotel potvrđuje da su ovo osobine karakteristične za ženski pol.¹⁴ Smatram da je zbog toga Solomon kazao: „Gde nema žene, bolesni muškarac kuka“ (*Sir.* 36, 25), nesumnjivo zato što žena poseduje spretnost i zadivljujuće dobro nastrojenje u pomaganju i negovanju bolesnih, ili možda zato što je njeno mleko naj snažniji lek koji može uvek spreman biti pri ruci slabom, bolesnom, pa čak i umirućem, te im pomoći u preporodu zdravlja. Zbog toga, kao što lekari govore, toplota njenih dojki naspram muških grudi što su oslabljene poznim godinama oživljava, umnožava i čuva u njima svoju životnu toplotu. David je ovo dobro znao, te je u svojim poznim godinama izabrao mladu Avisagu Sunamku i beše zagrejan u njenom naručju (*1. Car.* 1, 1–4).

Opet i opet, kao što znamo, žena je ornija za svetu službu rađanja, jer može da primi muškarca od svoje desete godine ili čak i ranije. S druge strane, muškarac nije u stanju da začne sve do kasnijeg uzrasta. Štaviše, niko ne može prenebregnuti činjenicu da je žena – kao jedina među četvoronožnim stvorenjima – iznova podstaknuta na polnu aktivnost nakon što je postala bremenita, kao i nedugo nakon porođaja. Njen organ, nazvan materica, je tako dobro prilagođen začecu da žena, čitamo na jednom mestu, može

¹³Valerije Maksim, *Factorum ac dictorum memorabilium libri IX*, 5. 4. 7.

¹⁴Aristotel, *O delovima životinja*, 9. 1, 608a, 22–27; 608b, 1–3.

ponekad začeti bez sjedinjenja s muškarcem. Jedan glasoviti prirodnjak je pisao o nekoj ženi koja je postala bremenita od semena koje je izvesni muškarac istočio u kupatilu.¹⁵ Ovome može biti pridodato još jedno zadivljujuće čudo prirode: da trudna žena, pod uslovom da oseti potrebu za rečenim, bez opasnosti može jesti nekuvano meso, sirovu ribu, te često putaćak i ugalj, prljavštinu, kamenje. Ona takođe, bez ikakvih problema, može svariti metale, otrov, te druge slične stvari, i pretvoriti ih u blagotvornu hranu za sebe samu.

Niko neće biti iznenađen golemim brojem pojava, povrh onih što sam naveo, koje priroda prouzrokuje među ženama, ako je čitao dela filozofa i crkvenih učitelja; navešću samo jedan primer, i to onaj koji nam je pri ruci, naime, primer menstruacije. S obzirom na to da isceljuje neke lakše oblike groznice, hidrofobiju, otečenost, čamotinju, ludilo, kao i mnoge druge slične opake bolesti, menstrualna krv zaslužuje isto onakvo divljenje zbog svojih brojnih blagotvornih uticaja. Između ostalog, ona gasi požare, umiruje bure, drži podalje opasnost od uzburkanih voda, izbacuje svaku nepristojnost, odrešuje vradžbine, izgoni zle duhove.¹⁶ Postoje i njena mnoga druga dejstva koja nemam nameru sada da predstavljam. Međutim, radi držanja dobre mere, dodaću još jednu, crpeći iz predanja učitelja Crkve i filozofa što su potvrđena iskustvom. Ovaj božanski dar koji su žene primile i zbog kog im se ceo svet divi, želim da nazovem silom isceljenja svih bolesti, tj. silom kojom one sebe same leče vlastitim silama, i to bez pribegavanja stranoj ili spoljašnjoj pomoći.

¹⁵Averoes (Ibn Rušd), *Averrois Cordubensis colliget libri VII*, 14.

¹⁶Plinije, *Poznavanje prirode*, 28. 23.

Ipak, ono što prevazilazi svako udivljenje i što predstavlja samo po sebi najveće čudo jeste to što sama žena, bez pomoći muškarca, ima sposobnost da začne drugo ljudsko biće, prednost koja nije dodeljena muškarcu. Čak se ni Turci, niti muhamedanci ne protive ovome pošto veruju da je dobar broj njih začet bez semena muškarca – oni na svom jeziku ova bića zovu „nefeš-filji“¹⁷ – i pripovedaju o izvesnim ostrvima gde žene začinju pod dejstvom tihog vetra, iako njihove tvrdnje ne možemo prihvatiti kao istinite. Jer smatram da je jedino Djeva Marija, i samo ona, začela Hrista bez muškarca, te je rodila sina iz svoje sopstvene ploti i blagodareći plodnosti svoje prirode. Blažena Djeva Marija je istinita i prirodna majka Hristova, a sam Hristos je istiniti i prirodni sin Djeve Marije. Kažem „prirodni“ budući da je Hristos čovek i Djevin sin po prirodi onoliko koliko ona sama nije bila potčinjena propadljivosti prirode. Posledica rečenog je bila da se ona nije porodila u mukama, niti je bila potčinjena nekom muškarcu, te je njena plodnost bila tako velika – čak i pre samog blagoslova Božijeg – da joj nije bila potrebna pomoć muškarca kako bi začela. Među divljim zverinjem je utvrđeno da neke ženke postaju bremenite bez učešća mužjaka, poput ženki grabljivica o kojima govori Origen u svom delu *Protiv Kelsa*.¹⁸

U drevna doba se govorilo i o nekim kobilama koje začinju pod brezom Zefira, kao što govori pesnik u doba starih:

Ótvorenih usta stoje zajedno na visokim liticama u susret zapadnom vetru;

¹⁷ U turskoj mitologiji ovo se odnosi na takozvane „sinove duha“, tj. na one koje su rođeni od devičanske majke i bez muškog učešća.

¹⁸ Origen Aleksandrijski, *Contra Celsum*, 1. 37.

Njuše laki vazduh i često bez parenja začinju, Vetrom oplodene.¹⁹

Šta tek da kažem o govoru, tom božanskom daru što nas više od bilo čega drugog čini nadmoćnijima od životinja, tom daru za kog Hermes Trismegistos veruje da je dragocen kao sama besmrtnost, a Hesiod da je najbolje čovekovo blago?²⁰ Zar žena ne govori tečnije, rečitije i raskošnije od muškarca?! Zar nismo najpre od naših majki i naših dadilja naučili da govorimo?! Nesumnjivo je sama priroda, graditeljica sveta, u svojoj dalekovidnoj mudrosti prema ljudskom rodu dodelila ovu prednost ženskom polu, te je zbog toga teško igde pronaći nemu ženu. Doista je krasno i pohvale dostojno prevazići muškarce upravo onde gde su ljudi naročito nadmoćni u odnosu na sva druga živa stvorenja.

Ipak, ostavimo po strani profane tekstove i okrenimo se onima što nama pripadaju, tj. Svetom pismu i neka sami izvori vere budu naša polazna tačka u ovoj stvari.

Bez sumnje znamo da je Bog blagoslovio muškarca zbog žene, budući da je muškarac bio nedostojan primanja ovog blagoslova pre stvaranja žene (*Post.* 1, 28). Ovo je u saglasnosti s onom Solomonovom izrekom: „Ko je našao ženu, našao je sreću i stekao milost kod Gospoda“ (*Prič.* 18, 22); kao i sa onom Sirahovom: „Blago mužu čestite žene, jer je dvostruk broj dana njegovih“ (*Sir.* 26, 1). Nijedan muškarac ne može biti upoređen po dostojanstvu sa onim ko se udostojio da ima dobru ženu. Jer opet kaže Sirah: „Dobra žena je

¹⁹ Vergilije, *Georgike*, 3, 273–275.

²⁰ Hermes Trismegistos, *Corpus Hermeticum*, 12. 12; Hesiod, *Teognija*, 75–104.

blagodat iznad svake blagodati“ (*Sir.* 26, 15). Zbog toga je Solomon u svojim izrekama naziva ukrasom muža (*Prič.* 12, 4), a Pavle slavom njenog supruga (*I. Kor.* 11, 7). Jer, slava prema definiciji jeste upotpunjenje i savršenstvo bića koje počiva i uživa u svojoj punoći, te kom se ništa ne može pridodati kako bi uvećalo njegovo savršenstvo.

Zbog toga je žena upotpunjenje, savršenstvo, blaženstvo, blagoslov i slava muškarca, te kao što kaže Avgustin, prvorazredna prijateljica ljudskog roda u ovom smrtnom životu.²¹ Ovo je razlog neizostavne ljubavi svekolikog ljudskog roda prema njoj, jer onaj koji je ne voli i koji je mrzi biva isključen iz svake vrline i blagodati, te se čak ni ne može smatrati ljudskim bićem. Ovde možda treba pomenuti i kabalističke tajne koje objašnjavaju kako je Avram [Abraam], primivši blagoslov Božiji blagodareći svojoj supruzi Sari [Sarah], bio prozvan Abraham (*Post.* 17, 15), pošto je slovo „h“ uzeto iz imena žene i pridodato imenu muža, te kako je Jakov primio blagoslov od žene, tj. njegove majke (*Post.* 27–28). Mnoga slična mesta se mogu pronaći u Svetom pismu, ali ovo nije mesto da se bavimo njihovim razjašnjenjem.

Tako je, dakle, blagoslov bio dat radi žene, dok je zakon bio dat zbog muškarca, i to zakon gneva i prokletstva. Jer upravo muškarcu beše zabranjeno da kuša od drveta poznanja dobra i zla, a ne ženi koja još ne beše stvorena (*Post.* 2, 15–17). Bog je hteo da ona bude slobodna od početka. Stoga je, s jedne strane, muškarac počinio greh jedući s drveta, a ne žena; isto tako, s druge strane, muškarac je doneo i smrt, a ne žena. I svi mi smo sagrešili u Adamu (*Rim.* 5, 12), a ne u Evi i nismo zaraženi grehom kroz našu majku koja je

²¹ Avgustin Iponski, *De Genesi ad litteram*, 9. 3–11 (PL, 34, 395–400).

žena, već kroz našeg oca koji je muškarac. Štaviše, starozavetni zakon je nalagao obrezanje svih muškaraca – dok je žene ostavio u neobrezanju – želeći da prvordni greh kazni putem pola koji je greh i počinio (*Post.* 17, 10–14). Osim toga, Bog nije kaznio ženu zato što je kušala od drveta poznanja, već što je muškarcu pružila povoda da učini zlo; i ona je ovo učinila iz neznanja nakon što ju je Đavo bio iskušao. Muškarac je sagrešio u punom poznanju, dok je žena pala u zabludu zbog neznanja i lakovernosti (*Post.* 3, 13–14). Jer, Đavo je najpre nju iskušao, znajući da je ona najizvrsnije od svih stvorenja. Kao što Bernar kaže: „Gledajući njenu čudesnu lepotu i znajući da je istu poznavao u božanskoj svetlosti, dok ju je posedovao i uživao u razgovoru s Bogom povrh svih drugih anđela, Đavo je svoju zavist usmerio jedino protiv žene, i to zbog njene izvrsnosti.“²²

Hristos je došavši na svet u najvećem smirenju uzeo na sebe ponizniji muški pol, a ne uzvišeniji i plemenitiji ženski pol da bi svojim smirenjem iskupio greh praoca Adama. Takođe, pošto smo bili osuđeni zbog greha muškarca a ne žene, Bog je pozeleo da ovaj greh bude iskupljen od strane pola koji je greh počinio i da spasenje dođe kroz isti pol koji beše prevaren u svom neznanju. Zbog toga je Bog rekao zmiji da će žena – ili, prema izvornom čitanju, „ženino seme“ – satreti njenu glavu, a da to neće učiniti muškarac ili seme njegovo (*Post.* 3, 15). Ovo možda objašnjava zašto je Crkva poverila sveštenički čin muškarcima pre nego ženama, budući da svaki sveštenik predstavlja Hrista. Hristos, s druge strane, predstavlja prvog čoveka koji

²² Priređivači kritičkog izdanja Agripinog teksta nisu mogli da identifikuju ovo mesto kod Bernara iz Klervoa, te smatraju da se radi o pogrešnom citiranju.

je sagrešio, tj. samog Adama (1. Kor. 15, 45). Sada se može razumeti kanon koji počinje rečima „ova ikona“ i koji tvrdi da žena nije stvorena prema ikoni Božijoj, tj. prema Hristovom telesnom podobiju.²³

Osim toga, Bog, to će reći Hristos, nije izabrao da postane sin muškarca, nego žene koju je učinio tako dostojnom da se ovaplotio jedino od nje same. Jer Hristos se naziva „sinom čovečijim“ zbog žene, a ne zbog muža. Ovo neobično čudo je i samog proroka zaprepastilo, naime da je „žena obavila muža“ (Jer. 31, 22) kao njegova zaštita, budući da muški pol beše objumljen Djevom što je nosila Hrista u svome telu.

Štaviše, Hristos se po svom vaskrsenju iz mrtvih najpre javio ženama, a ne muškarcima (Mk. 16, 1–8). I dobro je poznato da su se posle Hristove smrti neki muškarci odrekli vere, dok nijedan tekst ne svedoči da su žene napustile hrišćansku veru i religiju. Povrh toga, ni progon, ni jeres, ni odstupanje od vere nikada nisu nastali kao posledica nekih ženskih dela; naprotiv, dobro se zna da je sa muškarcima stvar drugačija. Hristos beše izdan, rođan, rođen, priveden, optužen, osuđen, te podnese stradanje i beše prikovan na krst; na kraju beše usmrćen isključivo od strane muškaraca. Štaviše, Petar se odreče Hrista, iako ga je toliko ljubio, a pobegoše i svi drugi učenici Hristovi (Mk. 14, 66–72). Na kraju, samo ga neke žene pratiše do krsta i groba (Mk. 15, 40–41). Čak i paganka, žena Pilatova, učini veći napor da spase Hrista nego svi muškarci koji su verovali u Njega (Mt. 27, 19). Dodajte na ovo i jednoglasnu saglasnost teologa da je u vreme ono Crkva prebivala samo u jednoj ženi, Djevi Mariji, zbog

²³ *Decretum Gratiani* (takođe poznat kao *Concordia discordantium canonum* i *Concordantia discordantium canonum* ili jednostavno kao *Decretum*), 2. 33, 5. 13.

čega je podesno da ženski pol nazovemo pobožnim i svetim.

Ako neko sa Aristotelom bude rekao da su među svim živim stvorenjima muškarci najhrabriji, najmudriji i najplemenitiji²⁴, neka mu tad Apostol Pavle, koji beše izvrsniji učitelj od njega, odgovori ovim rečima: „Nego je Bog izabrao ono što je pred svetom ludo – da time posrami mudre, i što je slabo pred svetom, to je Bog izabrao – da posrami jako, i što se u svetu smatra neplemenitim i prezrenim Bog je izabrao, i ono što se smatra za ništa – da uništi ono što važi kao nešto“ (1. Kor. 1, 27–28).

Ko je među muškarcima bio uzvišeniji od Adama u svekolikim blagodatnim darovima prirode? Ali žena ga obori dole (Post. 3). Ko beše jači od Samsona? Žena nadvlada njegovu snagu (Sud. 14–16). Ko beše čedniji od Lota? Žena ga podstaknu na rodoskrvnuće (Post. 19, 30–38). Ko beše pobožniji od Davida? Žena poremeti njegovu svetost (2. Car. 11). Ko beše mudriji od Solomona? Žena ga prevari (1. Car. 11, 1–8). Ko pokazivaše većeg trpljenja od Jova? Đavo ga je lišio svih njegovih dobara, pobio pokućstvo i decu, prekrpio njegovo čitavo telo čirevima i gnojem, preplavio ga patnjom, ali ipak nije mogao poremetiti njegovu prvobitnu jednostavnost i strpljenje duha, niti je mogao u njemu pobuditi gnev. Međutim, žena ga je razgnevila – jer ona beše nadmoćnija od Đavola u pogledu ove stvari i smelija od njega – i podstaknula na psovke (Jov. 3, 1–3).

Bude li nam dopušteno da Hrista uporedimo sa ovim, Njega što je prevazišao sve ostale u sili i mudrosti, pošto su Božija sila i mudrost neprolazni, zar On sâm ne dopušta da bude iskušan od žene Hananejke?

²⁴ Aristotel, *O delovima životinja*, 3. 1, 661b–662a.

On joj kaže: „Nije lepo uzeti dečiji hleb i baciti ga psima“; a ona mu odgovori: „Da, Gospode, ali i psi jedu od mrva što padaju sa trpeze njihovih gospodara“; i kad je Hristos video da je ne može nadvladati svojim ubeđivanjem, On je blagoslovi i reče: „Neka ti bude kako želiš“ (Mt. 15, 21–28). Ko je plamteo većom verom od Petra, prvog među apostolima? Žena ga navede da se odrekne Hrista, iako on ne beše kakav neznatni pastir Crkve (Jn. 18, 17). Koliko se god kanoničari trudili da kažu kako je njihova Crkva nezabludiva, izvesna žena je prevarila Crkvu svojim neverovatnim prerusavanjem u papu.²⁵

Ipak, neko može kazati da ovakve stvari ništa ne pridodaju slavi žena, već njihovoj osudi. Žene će na ovo odgovoriti: „Ako je neophodno da neko od nas dvoje izgubi svoja dobra ili život svoj, više volim da ti izgubiš rečeno nego ja.“ Govoreći na ovaj način one će slediti primer Inokentija Trećeg koji je pišući kanonsku poslanicu iz Rima nekom kardinalu uputio sledeću poruku: „Desi li se da neko od nas dvojice bude proklet, izabrao bih da to budeš ti.“²⁶ Osim toga, čak su i građanski zakoni dodelili ženama mogućnost da gledaju na sopstvene koristi, i to na račun drugih ljudi.

Zar ne vidimo da je u Svetom pismu bezakonje žene češće blagosiljano i hvaljeno od dobrih dela muškar-

²⁵ Ovdje je Agripin izvor verovatno Bokačo i njegovo delo *O znamenitim ženama*, poglavlje 99. Legenda o ženskom papi se najpre javlja u XIII veku i to u letopisu dominikanca Žana de Maja (*Chronica universalis Mettensis*). Nju ponavljaju mnogobrojni pisci u kasnijim vekovima. Prema ovoj legendi, negde oko 1100. godine (kasnije verzije govore o 885. godini), nakon uspešne karijere učenjaka, prerusana u muškarca, izvesna će Jovana postati papa. Nakon dve godine, tokom zasedanja Lateranskog koncila, ona je rodila dete i odmah umrla. Priča je neistorijska i legendarna, iako se u nju naširoko verovalo tokom srednjeg veka.

²⁶ Grigorije IX, *Kanoni*, 18; *De auctoritate et usu pallii*, 3.

ca? (Sir. 42, 14) Zar nije pohvaljena Rahilja, ona koja je smislila lukavu priču kako bi prevarila svog oca koji je tražio ukradene idole? (Post. 31, 19–35) I zar nije pohvaljena Rebeka zato što je zahvaljujući smicalici dobila blagoslov svog oca za Jakova, a zatim još lukavije utišala gnev svog brata? (Post. 27–33) Rava bludnica prevari čoveka koji je tražio špijune Isusa Navina i to joj se uračuna u pravednost (INav. 2). Jailja izađe u susret Sisari i reče mu: „Skloni se kod mene, gospodaru“ (Sud. 4, 18). I kad joj on zatraži vode, ona mu dade da pije mleko i pokri ga pokrivačem. Ali kad Sisara beše zaspao, ona neprimetno uđe, zabi kolac u njegovu glavu i ubi ovog čoveka koji joj se predao i poverio da bi bio spasen. I zbog ove ozloglašene izdaje Sveto pismo govori: „Blagoslovena među ženama bila Jailja, među ženama šatora nek je slavljena“ (Sud. 5, 24).

Čitajte pripovest o Juditi i obratite pažnju na njene reči upućene Olofernu: „Poslušaj reči svoje sluškinje, jer ako sleduješ njima, Gospod će te učiniti savršenim. Doći ću i sve ću ti ispriповедati, pa ću te voditi u središte Jerusalima i dobićeš sve ljude Izrailjce kao što pastir ima svoje ovce na dlanu, i nijedan pas neće zalajati, jer ove mi stvari reče providenje Božije“ (Jdt. 11, 15–16). I tada, pošto je Olofern bio uspavan njenim laskavim rečima, ona ga udari po vratu u odseče mu glavu. Recite mi kakva pakosnija namera, kakva svirepija zamka, kakva lukavija izdaja može biti smišljena?! I upravo zbog ovoga Sveto pismo blagosilja, hvali i veliča ženu, te njeno bezakonje smatra beskrajno nadmoćnijim od dobrih dela muškaraca.

[Zar Kain nije učinio dobru stvar kad je kao žrtvu prineo prve plodove svojih najboljih useva? Ipak, njega je Bog odbacio zbog ovog dobrog dela (Post. 4, 3–5).

Zar Isav nije učinio dobru stvar kad je, iz poštovanja i poslušnosti, otišao da ulovi hranu za svog oronulog oca, pa ipak ga je otac lišio blagoslova, a Bog zamrzeo (*Post.* 27, 3–34)? I Uza se, plamteći pobožnošću, prihvatila kovčega Božijeg što naginjaše i htjede da se strovali, ali beše umah pogoden smrću (*2. Sam.* 6, 3–7). U trenutku kad se car Saul pripremao da Bogu prinese neke od najgojaznijih žrtava među Malicanima, on beše najuren sa svog trona i predat u ruke zlom duhu (*1. Sam.* 15–16). Lotovim ćerkama je oprošteno rodoskrvnuće s njihovim ocem; međutim, njihovom ocu, uprkos pijanstvu, ne beše oprošteno, pa je Crkva Božija odbacila njegove potomke (*Post.* 19, 30–38). Rodoskrvnoj Tamari je takođe oprošteno i ona je smatrana pravednijom od praoca Jude (*Post.* 38, 11–30), te je svojom podvalom i rodoskrvnućem zaslužila pravo da bude ovekovečena u lozi našeg Spasitelja (*Mt.* 1, 3). Probajte sada, vi silni i jaki muškarci, i vi sholastičke glave ispunjene mudrošću, vi što ste vezani okovima mnogim, hajde dokažite nam mnogim primerima suprotnu tvrdnju, tj. da je bezakonje muškaraca bolje od mnogih dobrih dela žena! Nesumnjivo, vi niste u stanju da učinite rečeno ukoliko se ne prihvatite alegorija, te njima ženski ugled izjednačite s muškim. Ali vratimo se bez odlaganja na našu temu.]²⁷

Najjasniji dokaz koji se može svima pružiti o nadmoćnosti jednog ovakvog srećnog pola jeste jedna žena što beše najplemenitije od svih stvorenja, jer nju

²⁷ Ovog odeljka nema u izdanju iz Antverpena koje je objavio Agripa i na kom je zasnovano kritičko izdanje teksta s kog donosim prevod. Ipak, ovaj odeljak se nalazi u kasnijem izdanju iz Grenobla koje je objavljeno krajem XVI veka. Prema priređivačima kritičkog izdanja, ono je puno grešaka, te ni u kom slučaju ne može pripadati samom H. K. Agripi. Zbog toga donosim prevod u zagradama.

nikada niko nije prevazišao niti će prevazići u dostojanstvu. Mislim na samu blaženu Djevu Mariju, od koje ni sâmi Hristos nije veći, barem što se tiče Njegove ljudske prirode, pošto je ona začeta bez prvobitnog greha.²⁸ Doista je istinita ova Aristotelova tvrdnja: kada je najbolji pojedinac u jednoj vrsti plemenitiji od najboljeg pojedinca u drugoj vrsti, onda je prva vrsta u celini plemenitija od kasnije.²⁹ Djeva Marija je najbolja od svoje vrste među ženama; među muškarcima pak niko nije prevazišao Jovana Krstitelja (*Mt.* 11, 11); a nema nijednog katolika koji ne zna koliko je Djeva Marija nadmoćnija u odnosu na njega, ona koja je uzvišenija od svih anđelskih horova.

Neko može na sličan način tvrditi i sledeće: kada je najgori pojedinac u jednoj vrsti zločestiji od najgoreg pojedinca u drugoj vrsti, onda je prva vrsta u celini niža od druge. Ali sad već dobro znamo da je muškarac najzlobnije i najgore od svih stvorenja, bilo da je on Juda koji je izdao Hrista i kom je Hristos kazao: „Bolje bi mu bilo da se nije rodio taj čovek“ (*Mk.* 14, 21), bilo da je on gori od Antihrista koji će se pojaviti jednog dana i u kom prebiva sva volja Satanina (*1. Jn.* 4, 3). Štaviše, Sveto pismo nam pripoveda o mnogim muškarcima koji su bili osuđeni na večne muke, iako se ništa slično ne može pročitati o nekoj ženi.

²⁸ Bezgrešno začće (*immaculata conceptio*) je dogma Rimokatoličke crkve, koju je formulisao papa Pije IX 8. decembra 1854 (bula *Ineffabilis Deus*), a preuzeo Drugi vatikanski koncil (1964. godine u konstituciji *Lumen Gentium*, 56–59), po kojoj je Djeva Marija slobodna od svake mrlje ili posledice od praroditeljskog greha samim svojim bezgrešnim začćem. U pravoslavnim i protestantskim crkvama ne postoji ovo učenje.

²⁹ Iako zvuči sasvim aristotelovski, priređivači kritičkog izdanja nisu mogli da pronađu ovu tvrdnju u Aristotelovim spisima, te ostaje otvoreno pitanje odakle je Agripa istu preuzeo.

Kao naknadno svedočanstvo pridodate izvesnu povlasticu koja je pružena nižoj prirodi: naime da orla, kao kraljicu svih ptica i najplemenitiju među njima, uvek nalazimo kao ženku, a nikada kao mužjaka. S jedne strane, Egipćani su obznanili da je postojao samo jedan Feniks i da je bio ženka. S druge strane, carska zmija koju nazivaju „vasilikom“, najsmrtonosnija od svih otrovnica, jeste uvek mužjak i ne može biti rođena kao ženka.³⁰

Nadmoćnost, dobrota i nevinost žena može se sasvim dovoljno pokazati u činjenici da su muškarci, a ne žene, uzrok svih zala. Štaviše, upravo je Adam – kao prvi čovek što se usudio da prestupi zakon Gospodnji – zatvorio vrata neba i sve nas učinio potčinjenima grehu i smrti (*Rim.* 5, 12). Jer smo svi sagrešili i svi umiremo u Adamu, a ne u Evi (*I. Kor.* 15, 21–22). Osim toga, Adamov najstariji sin otvorio je vrata Pakla, jer on beše prvi zavidljivac, prvi čovekoubica, prvi bratoubica, prvi koji je očajavao pred milošću Božijom (*Post.* 4, 1–16); Lameh beše prvi bigamista (*Post.* 4, 19), Noje prvi pijanac; prvi koji ponese sramotu oca svoga beše Ham, sin Nojev (*Post.* 9, 21–22); prvi tiranin i idolopoklonik beše Nevrod (*Post.* 10, 8–9); a prvi preljubnik i prvi rodoskrvnik beše muškarac (*Post.* 19, 30–38). I opet, muškarci su prvi sklopili savez s demonima i otkrili profane veštine. Sinovi Jakovljevi behu prvi ljudi što su prodali svog brata (*Post.* 37, 25–28); egipatski faraon je prvi ubio svoje muško dete (*Izl.* 1, 16). Takođe, muškarci su se prvi prepustili protivprirodnim neumerenostima; o ovome svedoče Sodoma i Gomora, nekada slavni gradovi koji propadoše zbog grehova muškaraca (*Post.* 18, 21).

³⁰ Plinije, *Poznavanje prirode*, 8. 33,78.

Čitamo kako su muškarci posvuda, zbog njihove plahovite čulnosti, bili bigamisti, imali bezbroj žena i bezbroj konkubina, i bili preljubnici i bludnici. Na primer, tu nalazimo beskonačni broj supruga i konkubina kod muškaraca kao što su Lameh (*Post.* 4, 23), Avram (*Post.* 25, 1–2), Jakov (*Post.* 46, 15), Isav (*Post.* 36, 1–5), Josif (*Post.* 41, 45), Mojsije (*Izl.* 3, 1), Samson (*Sud.* 15, 1–3), Elkan (*I. Sam.* 1, 1–2), Saul (*I. Sam.* 14, 49–50), David (*I. Sam.* 18, 17–27), Solomon (*I. Car.* 11, 1–8), Ashor (*I. Dn.* 4, 5–8), Rovoam (*2. Dn.* 11, 18–21), Avija (*2. Dn.* 13, 21), Halev (*I. Dn.* 2, 18–19), Kserks, te mnogi drugi koji su pored nekoliko supruga imali ljubavnice i konkubine. I njihovo sjedinjenje s ovim ženama ne beše im dovoljno da nasite svoju želju, već imahu odnose i sa svojim sluškinjama. S druge strane, ne nalazimo nijednu ženu, izuzev Vit-saveje (*2. Sam.* 11, 3), koja nije uvek bila zadovoljna samo jednim mužem, te se ne može pronaći nijedna koja se preudala kad je već dobila dete sa svojim prvim mužem. To je zato što su žene skromnije, čednije i uzdržanije od muškaraca.

Naša čitanja nas podučavaju da se žene često uzdržavaju od deljenja postelje sa svojim muževima u slučaju da se nađu neplodne, te im dovode druge žene, kao što su to učinile Sara (*Post.* 16, 2), Rahilja (*Post.* 30, 3) i Lija (*Post.* 30, 9), i mnoge druge neplodne žene koje su svojim muževima privele svoje sluškinje kako bi im one podigle vlastito potomstvo. Ali dopustite mi da se zapitam: beše li ikad muškarca tako ostarelog, frigidnog, neplodnog i nesposobnog za polni čin, i koji beše tako pun ljubavi i dobre volje prema svojoj ženi da na svoje mesto postavi drugog muškarca sposobnog da oplodi njenu plodnu utrobu svojim plodnim

semenom?! Ipak, čitamo da su u drevna vremena Likurg i Solon doneli zakon prema kom je mlada devojka – u slučaju da ju je sebi za ženu uzeo kakav ostareli muškarac što ne beše pogodan za brak ili iz nekog drugog razloga beše nesposoban za ljubav – imala pravo da među muževljevim srođnicima izabere mladog muškarca, plemenitog u snazi i duhu, da s njom deli slatku igru i radost ljubavi; beše samo jedan uslov: ako bi začela dete, ono je trebalo da bude objavljeno kao muževljevo, a ne kao kakvo kopile ili nezakonit porod.³¹ Doista čitamo da su ovi zakoni bili na snazi, ali ne vidimo da behu i poštovani, i to ne zbog otvrdlosti srca muškaraca, već zbog čednosti žena što ove zakone odbaciše.

Postoji, isto tako, bezbroj veoma uvažениh žena koje su svojom uviđavnom skromnošću daleko prevazišle muškarce u bračnoj ljubavi. Tu spadaju Avigeja, žena Navalova (*1. Sam.* 25, 1–38), i Artemizija, žena Mauzolova, i Argeja, žena Tebanca Polinika, i Julija, žena Pompejeva, i Porcija, žena Katonova, i Kornelija, žena Grahova, i Mesalina, žena Sulpicijeva, i Alkesta, žena Admetova, i Hipsikratija, žena kralja Mitridata Pontskog, kao i Didona koja je osnovala Kartaginu, i Lukrecija iz Rima, i Sulpicija, žena Lentolova.³²

Postoji i bezbroj drugih žena čiji zavet devičanstva i skromnosti ne bi ni smrt mogla izmeniti. Ove žene služe kao sami primer rečenog: Atalanta Kaledonijanka, Kamila Volšanka, i Grkinje Ifigenija, Kasandra i Hri-seŕda. Navedimo i mlade lakedemonijanske, spartanske, milešanske i tebanske device, i bezbroj drugih što ih pominju u jevrejskim, grčkim i varvarskim pričama

³¹ Plutarh, *Život Likurgov*, 15. 17; *Život Solonov*, 20. 2–3.

³² Bokačo, *O znamenitim ženama*, 55.

kao žene koje su položile veću vrednost u svoje devičanstvo nego u carstva ili u svoje živote.³³

Ako neko još traži primere predane pobožnosti, među drugima se ističe pobožnost vestalke Klaudije prema svom ocu, kao i pobožnost one mlade plebejke o kojoj smo napred govorili prema svojoj majci.

Međutim, neki Zoil³⁴ će izbaciti primere suprotne navedenom i pomenuti ubitačne brakove Samsona, Jasona, Dejfoba i Agamemnona, i drugih sličnih tragedija. Ipak, ako neko ove stvari posmatra očima risa, kao što kažu, on će otkriti da su žene lažno osuđene, jer nijedna od onih što su imale dobre muževe nije se ponašala na nepristojan način. U stvarnosti jedino naopaki muškarci imaju naopake žene; drugim rečima, žene su bile dobre i postale iskvarene manama njihovih muževa. Da je ženama bilo dozvoljeno da sastavljaju zakone i pišu istorijske pripovesti, zamislite koliki broj tragedija bi one bile u stanju da zapišu o golemoj pakosti muškaraca, među kojima često nailazimo ubice, lopove, silovatelje, falsifikatore, palikuće i izdajnike. Već u vreme Isusa Navina (*Nav.* 7, 2–5) i cara Davida (*2. Sam.* 4, 2–3) muškarci su se upuštali u otimačinu, vršljajući u tako bezbrojnim bandama da su sebi samima izabrali glavešine, te čak i danas postoje mnoge od ovih bandi. Zbog toga su svi zatvori natrpani muškarcima i sva gubilišta posvuda krcata leševima istih.

S druge strane, žene su zaslužne za pronalazak slobodnih veština, te svake vrline i dobrobiti, kao što imena veština i vrlina, koje su i same ženskog roda, pokazuju bolje od bilo čega drugog. Još jedna zadivlju-

³³ Bokačo, *O znamenitim ženama*, 76.

³⁴ Zoil iz Amfipolisa (IV vek pre nove ere) bio je kinički filozof ozloglašen zbog svojih žestokih napada na Homera, Platona i Isokrata.

juća stvar jeste što se i sami zemaljski kontinenti nazivaju ženskim imenima: nimfa Azija, i Agenorova ćerka Evropa, te Epafova ćerka Libija, takođe zvana i Afrika. Sve u svemu, ako pređemo pogledom preko svih vrsta vrlina naći ćemo da žene drže prvo mesto u svakoj.

Upravo je jedna žena, sama Djeva Marija, prva zavetovala svoje devičanstvo Bogu i time zaslužila da postane majka Božija. Žene proročice su uvek više bile nadahnute božanskim duhom od muškaraca, kao što se zna iz pripovesti o njima koje nam daju Laktacije, Evsevije i Avgustin.³⁵ Marija, sestra Mojsijeva, beše proročica (*Izl.* 15, 20–21). Isto tako, kad Jeremija beše u zatočeništvu, žena njegovog strica, koja se zvaše Olda, dobi prednost nad muškarcima i beše uzdignuta do proročice naroda Izrailjskog kom prećaše potpuno uništenje (*2. Car.* 22, 14).

Čitajmo s pažnjom Sveto pismo i videćemo da je postojanost žena u vernosti i drugim vrlinama daleko uzdignuta iznad postojanosti muškaraca u istima. Tako su Judita, Ruta i Jestira bile proslavljene toliko velikom slavom da imena nekolicine biblijskih knjiga nose njihova imena. Glasoviti Avram, kog Sveto pismo naziva pravednim zbog njegove vere pošto je poverovao u Boga, beše potčinjen svojoj ženi Sari i primio je od glasa Božijeg sledeću zapovest: „Što ti je god kazala Sara, poslušaj“ (*Post.* 21, 12). Na sličan način i Rebeka, postojana u veri, nije oklevala da upita Boga i nade se dostojnom da primi odgovor od Njega. Ona začu proročanstvo: „Dva su plemena u utrobi tvojoj i dva će naroda izaći iz tebe“ (*Post.* 25, 23). A Sareptska udovica poverova u Iliju, iako joj ovaj kaza izvesnu neprijatnu reč (*1. Car.* 17, 8–16).

³⁵ Laktacije, *Božanske ustanove*, 1. 6; Evsevije, *Praeparatio Evangelica*, 9. 15; Avgustin, *Država Božija*, 3. 18.

Na sličan način i Zahariju zbog njegovog neverovanja anđeo učini nemim, dok njegova žena Jelisaveta prorokova kroz dete koje je nosila u svojoj utrobi, te primi pohvalu što se čvrsto držala vere. Zatim je ona sama pohvalila blaženu Djevu Mariju ovim rečima: „I blažena je ona koja je poverovala da će se ispuniti što joj je Gospod rekao“ (*Lk.* 1, 45). Isto tako je i proročica Ana, posle Simeonovog otkrivenja, ispovedila svog Boga i govorila o Njemu svima koji su želeli da poslušaju, naime onima koji očekivahu izbavljenje Izrailjevo (*Lk.* 2, 36–38); a Filip je imao četiri ćeri device što su prorokovale (*Dap.* 21, 9).

Šta tek da kažemo o ženi Samarićanki s kojom je Hristos razgovarao na bunaru?! Ispunjen verom ove pobožne žene, On odbi hranu koju mu ponudiše apostoli (*Jn.* 4, 5–42). Znamo i za veru žene Hananejke (*Mk.* 7, 24–30) i žene koje je patila od krvotočenja (*Mk.* 5, 25–24). Zar Marta nije ispovedila svoju veru kao i Petar?! (*Jn.* 11, 24–27) U jevandeljima možemo doznati i o postojanosti vere Marije Magdalene. Jer dok sveštenici i Jevreji raspinju Hrista, ona nariče, nosi miro za pomazanje do krsta, traži Hrista u grobu, ispituje vrtlara, prepoznaje Boga. Ona hita apostolima i objavljuje da je Hristos vaskrsao. Dok oni sumnjaju, ona veruje (*Mk.* 16, 1). Opet i opet, šta kazati o Priskili? Ova neobično sveta žena savetova Apolosa, episkopa Korinta, jednog od apostola i čoveka veoma učena u zakonu. I ovaj apostol ne beše posramljen da od žene nauči ono što je sam propovedao u crkvi (*Dap.* 18, 2–28).

Dodajmo da nema ništa manje žena nego muškaraca koje su u podnošenju mučeništva i preziru smrti posvedočile nepokolebljivost svoje vere. I ovde ne smem prećutati onu čudesnu majku, dostojnu sećanja

među svim ljudima dobre volje, koja ne samo da hrabro podnese prizor svirepog mučeništva njenih sedmorice sinova, već ih i smelo savetova da prigrle smrt, jer i ona sama imaše poverenja u Boga diljem svojih nevolja i otide u smrt sa svojim sinovima kako bi odala počast zakonu njenih otaca (2. Mak. 7). I zar nije Teodelinda, ćerka kralja Bavarije, prevela u veru Lombarde? I zar Grajzila, sestra imperatora Henrija Prvog, nije učinila isto sa Mađarima? I zar Klotilda, ćerka kralja Burgundije, nije učinila isto sa Francuzima? I zar izvesna žena skromnog porekla, zvana Apostola, nije učinila isto sa Špancima? Zar nije svaka od njih privela veri u Hrista bezbrojno mnoštvo ljudi?! Konačno, upravo u ovom veoma pobožnom ženskom polu nadmoćno sijaju hrišćanska dela vere i pobožnosti sve do naših dana.

Ipak, kako niko ne bi posumnjao da žene mogu učiniti sve što i muškarci, dopustite nam da navedemo nekoliko primera. Videćemo da nikada nije bilo nijednog izuzetnog ili vrlinskog dela koje su učinili muškarci, a koje nisu učinile i žene s podjednakim sjajem.

Među paganskim sveštenstvom u drevnim vremenima naročito se isticala Melisa, sveštenica boginje Kibebe. Tako će u kasnijim vremenima sve sveštenice boginje Kibebe biti nazvane Melisa. Isto tako, Hipekavstrija beše sveštenica boginje Minerve; Mera boginje Venere; Ifigenija boginje Dijane; a Bahove sveštenice se proslaviše pod raznim imenima: Tijada, Menada, Vaha, Ilijada, Mimalonida, Edonija, Evtihija, Vasarida, Triaterida. Među Jevrejima beše Marija koja s Mojsijem i Aronom uđe u svetište, te je smatralu sveštenicom (Izl. 15, 20). Što se tiče naše hrišćanske vere, iako je ženama zabranjeno da vrše sveštenu službu,

ipak iz objavljenih izvora znamo da se jedna žena, prikrivajući svoj pravi pol, popela do papske stolice.³⁶ Ugledne među našom hrišćanskom sabraćom su mnoge svete igumanije i monahinje koje su stari smatrali dostojnima imena sveštenica.

U pogledu proročanstva, među narodima čitave vaseljene naročito su glasovite Kasandra, Sibila, Marija, sestra Mojsijeva, Devora, Olda, Ana, Jelisaveta, četiri Filipove kćeri i odskora mnoge druge svete žene, kao što su Brigita i Hildegarda.³⁷

U pogledu magije, te neprozirne nauke o dobrim i zlim duhovima, među svim ostalima ističu se Kirka i Medeja, jer one izvršiše čudesnije stvari nego sami Zaratustra, iako njega mnogi smatraju pronalazačem ove veštine.

U pogledu filosofije, beše Teano, slavna Pitagorina žena i njihova ćerka Dama, znamenita zbog objašnjenja dvosmislene filozofske misli svoga oca. Proslavljene behu Aspasijsa i Diotima, učenice Sokratove, Lastenija Mantinejska i Aksioteja Flijuska behu Platonove učenice. S druge strane, Plotin je hvalio Geminu i Amfikleju. Laktacije hvali Temistu. Hrišćanska crkva se ponosi svetom Katarinom, mladom devojkom koja u učenosti daleko prevaziđe filozofe svog vremena.³⁸ I pazimo da ovde ne zaboravimo kraljicu Zenobiju, učenicu filozofa Longina, koja zbog sveobuhvatnosti i izuzetnosti svoje učenosti dobi ime Efinisa i čije svete spise Nikomah prevede na grčki jezik.

³⁶ Videti napomenu br. 25.

³⁷ Ovde Agripa misli na Brigitu iz Švedske (1331–1381) i Hildegardu iz Bingena (1098–1179).

³⁸ U istoriji hrišćanstva nalazimo mnoge žene pod imenom Svete Katarine. Ovde se verovatno radi o Katarini Aleksandrijskoj iz IV veka koja je, prema predanju, bila veoma učena.

Pogledajmo sada na besedništvo i poeziju. Ovde možemo navesti Armesiju, nazvanu Androginja, Hor-teziju, Lukreciju, Valeriju, Kopilu, Sapfu, Korinu, Rimljanku Kornificiju, Irinu sa Telosa ili sa Lezbosa, poznatu spisateljicu epigrama. Salustije pominje Semproniju, a kod pisaca zakona je poznata i Kalpurnija. Kad u naše doba obrazovanje ne bi bilo zabranjeno ženama, danas bi se dobro obrazovane žene takođe smatrale talentovanijima od muškaraca.

I šta tek da kažemo na činjenicu da žene samom prirodom svojom i bez ikakvih poteškoća prevazilaze učenjake u svim disciplinama?!

Zar gramatičari ne govore s ponosom o sebi sami-ka kao o učiteljima rečitosti?! Ali zar se ovoj rečitosti mnogo bolje ne učimo od naših dadilja i naših majki nego od gramatičara?! Zar za izuzetnu rečitost Graha ne beše zaslužna njegova majka Kornelija?! Zar Silosa, sina skitskog kralja Aripita, grčkom jeziku nije naučila njegova majka koja beše iz Istre?! Zar deca rođena u kolonijama po stranim zemljama ne čuvaju uvek svoj maternji jezik?! Upravo su iz ovog razloga Platon i Kvintilijan preporučivali da se naročita pažnja obrati na izbor dobrih dadilja za decu kako bi jezik i govor deteta pravilno i promišljeno bili oblikovani.

Zar žene nisu prevazišle pesnike sa svojim tričarijama i bajkama, kao i dijalektičare s njihovim usmenim raspravama? I najmanja među prostitutkama je ubedljivija od bilo kog besednika. Koji matematičar, pogrešno računajući, može prevariti ženu isplaćujući joj dug svoj?! Koji muzičar joj može parirati u pevanju i ljupkosti glasa?! Zar filozofi, matematičari i astrolozi često nisu nepouzdaniji od seljanki u svojim predviđanjima i dijagnozama?! Zar se često ne dešava da nezatna, stara babica nadmaši čak i lekara? Sam Sokrat,

najmudriji među svim ljudima – ako je verovati svedočanstvu Apolosa – nije smatrao nedostojnim sebe samog, iako beše već veoma ostareo, da još uvek ponešto nauči od Aspasije, tj. od žene. Tako se ni sâm Apolos nije stideo da uči od Priskile (*Daf.* 18, 24–28).

Tražimo li primere ženske mudrosti, možemo je naći kod Opise, koja beše ubrojana u boginje, kod Plotine, žene Trajanove, kod Amalasuante, kraljice Ostrogota, kod Emilije, žene Scipionove. Još možemo dodati i Devoru, ženu Lafidotovu, o kojoj čitamo u *Knjizi sudija* (*Sud.* 4–5) da je neko vreme služila kao sudija nad narodom Izrailjskim koji joj je dolazio kako bi dobio njen sud u svim stvarima. Upravo je ona, nakon što je Barak odbio da se bori protiv neprijatelja, bila izabrana za vođu izrailjske vojske, te je neprijatelja nagnala u beg i ostvarila pobedu (*Sud.* 4, 6–15). I opet, čitamo u *Knjizi o carevima* da kraljica Gotolija vladaše sedam godina u Jerusalimu.

Semiramida je, nakon smrti kralja Nina, vladala narodom četrdeset godina. Kandaka, etiopska kraljica koja se pominje u *Delima apostolskim*, beš veoma mudra i silna vladarka (*Daf.* 8, 27); i Josif Flavije, taj pouzdani istoričar drevnih vremena, pripoveda zadivljujuće priče o ženama.³⁹ Dodajte njima i Niklu, kraljicu od Sabe, koja dođe izdaleka da čuje mudrost Solomonovu i osudi sve muškarce Jerusalima, prema svedočenju samog Gospoda (*2. Dn.* 9, 1–9). Beše i neka veoma lukava žena Tekujanka što svojim pitanjima ulovi u zamku cara Davida, te ga poduči kroz zagonetku i omeška božanskim primerom (*2. Sam.* 14, 4–20). Takođe Avigeja i Vitsaveja ne smeju biti zaboravljene: prva oslobodi svog muža od Davidovog gneva, te nakon muževljeve smrti posta carica i žena Davidova (*2. Sam.* 2); a druga,

³⁹Josif Flavije, *Judejske starine*, 8. 165.

mati Solomonova, svojom razboritošću zadobi carstvo za svog sina (1. Sam. 25).

U pogledu pronalazaka možemo navesti primere Izide, Minerve i Karmente. U pogledu osnivanja carstava i gradova možemo navesti primere Semiramide – koja je vladala nad carstvom što se prostiralo po čitavoj vaskeljenji – te Didone i Amazonki. U pogledu vođenja ratova možemo navesti Tomiridu, kraljicu Skita, koja porazi Kira, cara persijskog, zatim Volšanku Kamilu i Čehinju Vlastu, dve silne kraljice, kao i Pandeu iz Indije, Amazonke, etiopske kraljice, i žene sa Limnosa, Fokide, Hiosa i Persije.

Čitamo i o mnogim drugim znamenitim ženama čija je zadivljujuća hrabrost spasavala čitave narode iz njihovih očajničkih okolnosti. Među njima je Judita, koju Sveti Jeronim hvali ovim rečima: „Zapazite u udovici Juditi primer čednosti, pohvalite je radosnim pesmama i neprestanim hvalospjevima.“⁴⁰ Nju, dakle, Bog nije pružio kao primer jedino ženama, već i muškarcima; i kako bi joj uzvratio za njenu čednost, On joj dade takvu vrlinu kojom je porazila onog što nikada ne beše poražen i prevaziđe onog koji beše neprevaziđen.

Takođe, čitamo da je neka jaka i mudra žena pozvala Joava na razgovor, te mu dala u ruke glavu Sevinu, neprijatelja Davidovog, kako bi Joav izbavio grad Avel, najstariji među svim gradovima izrailjskim (2. Sam. 20, 14–22). I neka žena baci komad žrnja, po gođi Avimeleha i razbi mu glavu, i tako ispuni Božiju osvetu nad Avimelehom koji sagreši svome ocu pred Gospodom, jer na jednoj steni pobi svu njegovu braću (Sud. 9). Jestira, žena cara Kseroksa, oslobodi svoj

⁴⁰ Jeronim, *Pismo 54*, 16.

narod od sramne smrti i zadobi za njih velike pohvale (Jest. 8–9). Kad je volšanski vojskovođa Gaj Marcije Koriolan opkolio Rim i muškarci nisu bili u stanju da odbrane grad oružjem, tad je Venturija, starica i majka pomenutog Koriolana, ukorila svog sina i spasila grad. Kad su stanovnici Rodosa napali Artemiziju, ona ih je lišila njihove flote i postavila sebe za gospodaricu ostrva, gradeći u samom Rodosu svoj kip kako bi njime ostavila trajni žig njihove sramote.

Ko će u naše doba dostojno pohvaliti plemenitu mladu devojkicu što se poput kakve Amazonke, iako ne beše plemenitog porekla, podiže na oružje godine 1428. – tj. u doba kad Englezi okupiraše Francusku – i stavi se na čelo vojske, te se boriše tako silovito i uspešno da porazi Engleze u mnogim bitkama i kralju Francuske povрати carstvo koje ovaj već beše izgubio?! Kod utvrđenja Kenabum – koje zovu Orlean – tj. na mostu preko reke Loare, podignuta je sveta statua posvećena devici u spomen na njene poduhvate.⁴¹

Iz istorija Grka, Latina i varvara – kako drevnih, tako i savremenih – mogao bih da nabrojim još izuzetnih žena; ali kako ovaj spis ne bih produžavao iznad svake mere, potrudicu se da ispričevodano prećutim. Plutarh, Valerije Maksim, Bokačo i nekolicina drugih su ispisali svoje pripovedi. Zbog toga su stvari koje sam navodio o slavi žena neuporedivo malobrojnije od onih koje sam prećutao, jer nisam toliko slavoljubiv, niti se mogu pretvarati vičnim da u ovako neznatnom spisu obuhvatim beskonačne izvrsnosti i vrline žena. Ko se, doista, može uporediti s beskonačnim pohvalama koje zaslužno padaju na ženski rod, tj. na one koje su na početku našeg svekolikog postojanja, koje

⁴¹ Ovde Agripa svakako misli na Jovanku Orleanku (1412–1431), poznatu i kao Djeva iz Orleansa.

obezbeđuju očuvanje ljudskog roda, što bi bez njih sasvim ubrzo nestao, te od kojih zavisi svaka porodica i država?!

Čak je i osnivač Rima ovo dobro znao pošto nije oklevao da povede nemilosrdan rat protiv Sabinjana čije je ćerke oteo – s obzirom na to da je Rimu nedostajalo žena – jer je znao da će njegovo carstvo ubrzo nestati ako u njemu ne bude žena. Kad su Sabinjani zauzeli Kapitol i dok je bitka besnela u središtu foruma, borbe su se zaustavile tek kad su žene potrčale između dve ratne linije. Napokon, oni sklopiše mir i zaključiše primirje, te ovo označi početak trajnog prijateljstva.⁴² Upravo iz ovog razloga Romul dade ženska imena kurijama i Rimljani se saglasiše sa zvaničnim odredbama prema kojima žene nisu morale da argatuju, niti da kuvaju. Osim toga, ženi i mužu beše zabranjeno da primaju poklone jedno od drugog, kako bi se naučili da su im svi interesi zajednički. Zbog toga se, napokon, pojavio običaj da oni koji uzimaju nevestu moraju istu navesti da izgovori: „Gde god si ti, tu sam i ja“, time označavajući sledeće: „Gde god si ti gospodin, tu sam i ja gospođa; gde god si ti gospodar, tu sam i ja gospodarica.“⁴³

Nakon svrgavanja careva, legije Volšana koje je predvodio Marcije Koriolan postaviše svoj logor na pet milja od Rima. Ali oni behu odvraceni zalaganjem žena. I kao naknadu za njihovo dobročinstvo, veličanstven hram beše posvećen ženskoj boginji Fortuni. Štaviše, velike počasti i simboli poštovanja behu položeni na njih dekretima Senata, kao što su povlastica da se pešači po uzvišenoj strani ulice, dok su se muškarci

⁴² Tit Livije, *Ab Urbe Condita*, 1. 9–13.

⁴³ Nije poznato odakle tačno Agripa citira ovu rečenicu.

spuštali u odavanju počasti i ustupali im svoje mesto. Bilo im je odobreno da nose purpurne haljine s pozlaćenim rubovima, pa čak i ukrase od dragog kamena, te minđuše, prstenje i ogrlice.

Kasniji imperatori ustanoviše da žene moraju uvek biti izuzete od zakona koji bi zabranjivali nošenje naročitih haljina ili naročitog nakita. Uz to, ženama je darivano pravo na nasledstvo i pravo nad imovinom. Zakoni su, takođe, dopustili da sahrane žena budu obeležavane poput sahrana znamenitih muškaraca, tj. sa javnim pohvalnim besedama, i to u znak sećanja na davna vremena kad je Apolonu u Delfe trebalo poslati poklon u skladu za Kamilovim zavetom, a pošto u gradu nije bilo dovoljno zlata, žene su spontano darivale svoj nakit.⁴⁴ Tokom rata koji je Kir vodio protiv Astijaga, persijska vojska je već bila u bekstvu kad se blagodareći prekorima žena vratila na bojno polje i darivala žene zapanjujućom pobedom. Zbog toga je Kir propisao u zakonu sledeću odredbu: kad god bi Persijski carevi ulazili u grad, svakoj bi ženi morali platiti krunu zlata. Aleksandar je dva puta ulazio u grad i dva puta plaćao ovu dažbinu. Štaviše, Aleksandar je za trudne žene udvostručio sumu. Tako su drevni carevi persijski poput Rimljana od samog zasnivanja Rima do njegove sveopšte vladavine oduvek polagali na žene sve moguće vrste počasti.

Žene nisu ništa manje bile poštovane ni od strane samih imperatora. Imperator Justinijan je smatrao da njegova žena mora biti konsultovana i uključena u donošenje zakona. I na drugom mestu zakon kaže: „Žena deli počast koja se iskazuje njenom mužu i učestvuje u njegovoj slavi, te biva uzdignuta u činu onoli-

⁴⁴ Plutarh, *Camillus*, 8. 2–3.

ko visoko koliko i njen muž.⁴⁵ Zbog toga se imperatorova žena naziva imperatorka, žena kralja naziva se kraljica, žena princa naziva se princeza, te ona postaje znamenita bez obzira na njeno poreklo. Ulpijan govori: „Princ, to jest imperator, nije podložan zakonima; iako je Avgusta, kao imperatorova žena, podložna zakonima, princ na nju ipak polaže iste povlastice kao na sebe samog.“⁴⁶

Rečeno dopušta ženama da postanu sudije i posrednici, da imaju prava da zakupe ili naslede feudalno dobro, te da odlučuju o stvarima zakona među svojim vazalima. Iz istog razloga žena može, poput muškarca, imati svoje robove, može sprovoditi pravdu čak i među strancima, može svoje ime ostaviti porodici kako bi njeni sinovi nosili njeno ime, a ne ime svog oca. One isto tako imaju velike prednosti u stvarima koje se tiču miraza, kao što je objašnjeno na raznim mestima u korpusu zakona. U zakonu je takođe propisano da uvažena žena i na dobrom glasu ne treba da bude utamničena zbog građanskih dugovanja. Naprotiv, sudija koji je baci u tamnicu biva kažnjen gubitkom svog života. Ako je osumnjičena za kakav prekršaj, ona je primorana da ide u manastir ili se predaje ženama na utamničenje; jer kao što zakon potvrđuje, žena se nalazi u boljem stanju od muškaraca; isto tako, ako su prekršaji slični, muškarac je svakako više kriv od žene. Tako se muškarac osuđen za preljubu kažnjava smrću, dok je preljubnica bačena u manastir. Aco iz Bolonje je u rezime svog spisa „O Velijanskom dekretu Senata“ sakupio više privilegija koje pripadaju ženama, dok je iste u svom spisu „O odricanjima“ sakupio i Vilijam Duran.

⁴⁵ *Ul magistratus sine ulla donatrone fiant*, 1.

⁴⁶ *De consultibus*, 2.

Među zakonodavcima i osnivačima država naročito se ističu Likurg i Platon – muškarci znameniti i u potpunosti vešti zbog svoje mudrosti, što su blagodareći tajnama filosofije znali da žene nisu podređene muškarcima niti u pogledu razumskih sposobnosti, niti u pogledu fizičke snage, niti po dostojanstvu njihove prirode, već da su podjednako spretno u svim ovim stvarima – propisao da žene mogu vežbati rvanje i gimnastiku zajedno s muškarcima, pa čak i one stvari koje se tiču vojne obuke: gađanje lukom, upotreba pračke, bacanje kamenja, ispaljivanje strela, borba s oružjem na konju ili bez konja, veštine postavljanja logora ili formiranja borbenih linija, komandovanje vojskom. Sve u svemu, muškarcima i ženama su u potpunosti dodeljene podjednake vežbe.

Pogledajmo i pouzdane istoričare iz starine. Kod njih možemo pronaći da je u Libiji, među Baktrijanima, kao i u Galatiji, bila uobičajena praksa da se muškarci prepuštaju slobodnom vremenu, dok su žene radile u poljima, podizale naseobine, bavile se trgovinom, jahale konje i borile se, i činile druge stvari koje obično čine muškarci. Među Kantabrijanima muškarci daruju miraz ženama, sestre udaju svoju braću, a cerke se određuju za naslednice. Među Skitima, Tračanima i Galima dužnosti su uobičajene kako kod muškaraca, tako i kod žena. Kad bi se vodili pregovori o ratu i miru, žene bi bile dovođene zbog rasprave i donošenja odluke. Dokaz za ovo je sklapanje primirja između Hanibala i Kelta, i to pod sledećim uslovima: „Ako se neko od Kelta bude žalio na pretrpljenu nepravdu od ruke ma kog Kartaginjanina, tada će kartaginski magistrati ili generali što prebivaju u Španiji biti sudije u sporu. Ako neko od Kartaginjana bude pretr-

peo nepravdu od ruke bilo kog Kelta, tada će keltske žene doneti presudu o datoj stvari.⁴⁷

Međutim, pošto nepodnošljiva tiranija muškaraca nadvladava božansko pravo i prirodne zakone, sloboda koja je jednom darovana ženama danas je zaprečena nepravednim zakonima, potlačena običajem i upotrebom, te poništena u stvarima obrazovanja. Jer od samog rođenja i njenih najranijih godina žena je ograničena na ispraznost života u kući; i kao da je nesposobna za važnije dužnosti, ona nema druge budućnosti osim igle i pletenja. Štaviše, kad sazri do puberteta nju predaju vlasti ljubomornog muža ili je zauvek zatvaraju u kakvoj manastirskoj radionici. Njoj je zakonom zabranjeno da vrši javnu službu. Čak ni najlukavije među njima ne mogu da podnesu tužbu na sudu.

Osim toga, ženama je zabranjeno učešće na sudu, te su lišene donošenja presuda, usvajanja, zastupništva, administracije, starateljstva, vaspitanja, nasledstva, kao i sudskog pretresa u stvarima zlodela. Njima je zabranjeno propovedanje reči Božije, i to u suprotnosti sa Svetim pismom gde im Sveti Duh kroz usta proroka Joila obećava: „I proricaće kćeri vaše“ (*Jl.* 2, 28). U vreme apostola žene su javno podučavale nošene ovim duhom, kao što znamo iz primera Ane, žene Simeonove (*Lk.* 2, 36–38), i iz primera kćeri Filipovih (*Dap.* 21, 9), te iz primera Priskile, žene Akiline (*Dap.* 18, 24–28). Ipak, naši savremeni zakonodavci su tako zlonamerni, te su ništavnom i ispraznom učinili zapovest Božiju; oni su vođeni sopstvenim predanjima propisali da je žena – koliko god uvažena i čudesno plemenita po prirodi stvari – potčinjena u odnosu prema svim muškarcima. I tako ovi zakoni prisiljavaju žene da se

⁴⁷Plutarh, *O hrabrosti žena*, 246C.

potčinjavaju muškarcima, poput robova pred svojim gospodarima, i to bez ikakvog prirodnog ili božanskog razloga i nužnosti, već samo pred pritiskom običaja, obrazovanja, slučajnih okolnosti ili neke povoljne prilike za tiraniju.

Postoje, takođe, i neki što su prigrllili vlast u stvarima vere i sprovode je nad ženama, zasnivajući njihovu tiraniju na Svetom pismu. Njima je neprestano na usnama Evino prokletstvo: „Volja će tvoja stajati pod vlašću muža tvoga i on će ti biti gospodar“ (*Post.* 3, 16). Ako im odgovorite da je Hristos ukinuo navedeno prokletstvo, oni će opet pružiti istovetno pobijanje, ovog puta u rečima Apostola Petra: „Žene, budite pokorne svojim muževima“ (*1. Pt.* 3, 1), kao i Apostola Pavla: „Žene da čute u Crkvi“ (*1. Kor.* 14, 34).

Ipak, onaj koji poznaje različite figure govora i mnogostrani smisao Svetog pisma lako će uvideti da ove izreke samo prividno protivreče jedne drugima. Doista postoji poredak u Crkvi koji muškarce postavlja iznad žena u stvarima službe, isto onako kao što je Jevrejima u pogledu obećanja spasenja dato prvenstvo u odnosu prema Grcima. Ali Bog ne gleda ko je ko (*Rim.* 2, 11), jer u Hristu nema ni muškog, ni ženskog (*Gal.* 3, 28), već je sve nova tvar (*2. Kor.* 5, 17). I opet, muškarcima su dopušteni mnogi prestupi protiv žena zbog njihovog otvrdlog srca; takvi su, na primer, razvodi koji su u davna vremena bili dopušteni Jevrejima (*Pnz.* 24, 1). Međutim, ovakve stvari ne štete statusu žena pošto one imaju moć rasuđivanja i mogu posramiti muškarce ako oni, kao njihovi muževi, ne ispune dužnost ili počine kakvo nedelo. Sama kraljica Sabe će suditi muškarcima Jerusalima (*Mt.* 12, 42). Zbog toga oni koji su opravdani verom i koji su postali sinovi Avramovi – to jest, sinovi obećanja – prebivaju

pod vlašću žena i potčinjeni su zapovesti Božijoj koja govori Avramu: „Šta god ti je kazala Sara, poslušaj!“ (*Post.* 21, 12)

Na kraju, da sažmemo što je kraće moguće: pokazao sam, dakle, nadmoćnost ženskog pola u skladu s njegovim imenom, poretkom, mestom, te materijom stvaranja, kao i prema njegovom uzvišenijem i od Boga darovanom statusu u odnosu na muškarca. Osim toga, rečeno sam prikazao u njegovom odnosu prema veri, prirodi i ljudskim zakonima, kao i preko različitih autoriteta, razloga i primera. Ipak, koliki god bili moji argumenti, mnoge tačke sam ostavio netaknutim, pošto me ni lično slavljublje, niti želja za pokazivanjem sebe u najboljem svetlu nisu primorale da učinim rečeno, već su za ovo zaslužni dužnost i potreba za istinom. Da sam ćutao i takoreći zakopao talanat koji mi je bio poveren (*Mt.* 25, 14–30), pokazao bih se kao lopov koji od jednog tako pobožnog pola krade zasluge koje ovaj ženski pol svakako zaslužuje i ta bi krađa bila izvedena u nepobožnoj tišini.

Ipak, ako je neko marljiviji od mene, te ako uspe da pronade argumente koje sam prevideo i smatra da ih treba dodati ovom mom spisu, smatraću da nisam obećaćšen već podržan od strane marljivijeg u onoj meri u kojoj će on poboljšati ovo moje delo svojim talentom i svojom učenošću.

I sada, neka se ovo delo preobrazi u golemu knjigu i neka ovo bude njen kraj.

HAJNRIH KORNELIJE AGRIPA

Lazar Nešić

Hajnrih Kornelije Agripa bio je neobična pojava nevakadašnjih, širokih zanimanja i burnog života, lekar, pravnik, vojnik, filozof, teolog i pisac, učitelj okultnih, ezoterijskih i gnostičkih doktrina, polimata (“univerzalni čovek”). I to nije sve – Agripa je učenjak, kabalista, diplomata i dvorjanin. Neki su govorili i veliki alhemičar, *magus*, zli čarobnjak. Poput njegovih titula i zanimanja, grana se i njegovo obimno i raznovrsno delo. Popularno u svome veku, kao i u kasnijim vekovima, ono danas odiše neotkrivenom svežinom i novinom. Tekst koji objavljujemo samo je jedan prozor u njegovu neobičnu ličnost i stvaralaštvo.

Život i delo H. K. Agripe

Agripa je rođen u malom mestu Neteshajm, blizu Kelna, 1486. godine. Odatle će uz njegovo ime u starim izdanjima stajati ono *von Nettesheim*. Iz porodice srednjeg plemstva, on najpre studira u Kelnu od 1499. do 1502. Godine, gde stiće diplomu koja se nekad zvala *magister artium*. Zatim putuje na dalje studije u Pariz. To je samo početak njegovih mnogobrojnih lutanja i hodočašća, onih spoljašnjih i onih unutrašnjih. Nemiran je bio njegov duh. Među ljudima koji su posvećeni u hermetičke tajne, u *res arcanae*, Agripu od mladosti prate priče o članstvu u tajnim društvima. I on sam to pominje u svojim ranim pismima. Od najranije mladosti revnostan je istraživač tajanstvenih

sila u prirodi. Godine 1508. Agripa putuje u Španiju gde postaje ratnik. Učestvuje u opsadi nekog utvrđenja blizu Barselone, stiče titulu ritera i zapovednik je u armiji imperatora Maksimilijana Prvog. Zatim se nižu dalja putovanja: Valensija, Sardinija, Napulj, Avinjon, Lion.

Burna putovanja prati i burna profesorska karijera, pokušaji, pre svega, da se nađe dobro akademsko mesto. Agripa je u ovoj raboti imao malo uspeha. Najpre univerzitet u Dolu (1509), odakle upućuje deklamaciju o plemenitosti ženskog pola. Predaje o Johanu Rohlinu – još jednom neobičnom liku onog doba – i stiče naklonost princeze Margarite Austrijske. Agripa je bio više nego popularan među ljudima Akademije. Stekao je doktorat iz teologije. Nažalost, Agripa teolog je u kasnijim vekovima pao u zaborav. Nepravedno, doista, jer radi se o valjanom teologu. Njegove neobične teme i način predavanja su oduvek i posvuda izazivali zavist. Mladi teolog uskoro beži iz grada pod pritiscima monaških redova. Pominje se neki opat iz Male braće, izvesni Žan Katalin, koji ga optužuje za judejstvovanje, koje je u to vreme bilo opasna jeres. Upravo tada, blagodareći delima pomenutog J. Rohlina, dolazi u dodir s magijom. Razmišlja kako da obnovi njeno izučavanje i praktikovanje. Dolazi i do susreta sa još jednim simpatizerom znanja i gnoze. To je čuveni Johan Tritemije, kaluder, iguman i priznati hrišćanski teolog. S njim će imati obimnu prepisku i posvetiće mu svoju opskurnu i na momente neprozirnu *Okultnu filozofiju*, delo prepuno erudicije i poznavanja drevnih i neobičnih autora: grčkih filozofa, hrišćanskih Otaca Crkve i učitelja kabale. Tritemije ga moli da se čuva iznošenja tajni pred svetinom i da se drži kruga posvećenika u samu stvar gnoze i teologije.

Sledeća destinacija našeg litalice bio je London. Tu piše svoju apologiju (*Expostulatio super expositione sua in librum de verbo mirifico*) na optužbe koje je ranije izneo Ž. Katalin. Potvrđuje svoju hrišćansku veru isповедajući pripadnost Crkvi. Brani svoje akademsko interesovanje za judaizam i rabinsku egzegezu Biblije. U Engleskoj sreće oksfordske platoniste. S njima proučava poslanice Apostola Pavla. Sveto pismo do kraja ostaje središte i izvor njegove misli i njegovih spisa. Piše komentar *Poslanice Rimljanima*. Tako se uključuje u tok ranih crkvenih pisaca, tok koji se nastavlja sve do danas među velikim teolozima našeg doba, jer *Poslanica Rimljanima* je kako za stare, tako i za postmoderne nezaobilazan tekst. Agripa se zatim vratio u Keln. Na tamošnjem Teološkom fakultetu je držao predavanja o religioznim praksama u savremenom hrišćanstvu. Predavanja nisu sačuvana i do danas im se ne može ući u trag.

Od 1511. do 1518. godine nalazimo ga u severnoj Italiji, opet kao vojnika. Sreće neoplatonovce, upozna se s delima Marsilija Fičina, Pika dela Mirandole i kabalista. Učestvuje u raskolničkom saboru u Pizi (1512), ali ostaje veran Rimokatoličkoj crkvi i papi Lavu X. Na Univerzitetu u Paviji drži predavanja o Platonu i njegovoj *Gozbi* (1512). Već 1515. godine daje javna tumačenja Fičinovih spisa. Otprilike u ovo vreme, pod uticajem Mirandole, sastavlja spis *Dialogus de homine*. Do nas je ovo delo dospelo samo u fragmentima.

Nastaju nemirna vremena i građanski ratovi. Agripa napušta Paviju. Ostavlja gomilu svojih manuskripta (koji će tek naknadno uz veliku sreću biti spaseni). Beži u Kazale. Tu sastavlja svoju *Liber de triplici ratione cognoscendi Deum*. U njoj se drži svog nepromenljivog teološkog svetonazora. Apsolutni primat za njega ima

vera. Kritikuje suhu racionalističku sholastiku. Vera je jedini put prema Bogu. Ljudski razum je nepouzdan u stvarima božanskog. I to nije sve. U spisu *De hortatio gentilis theologiae* Agripa upozorava na olako korišćenje hermetičke filosofije među mladim teolozima. Osuđuje nepromišljeno stavljanje hrišćanskog otkrivenja u drugi plan. Prema njemu, dopušteno je i poželjno koristiti pagansku literaturu samo pod uslovom obogaćenja hrišćanstva i hrišćanskog otkrivenja: „Ako možete učiniti ovo i pročišćene spise pagana preneti u hrišćansko učenje, i ako tajno pokradete, takoreći, plen od njihovih nezakonitih vlasnika Egipćana, i uzdižući sebe same njihovim bogatstvima za uzvrat obogatite Crkvu Božiju, onda vas nadalje neću odvrćati od paganske književnosti, nego ću vam je preporučiti.“

U Torinu predaje o poslanicama Apostola Pavla. Godina je 1516. i ovo će biti njegov poslednji boravak u Italiji i poslednje predavanje u univerzitetskoj sredini. Agripa više nikada neće kročiti na podijum Akademije. Ipak, nastaviće da se zanima za akademske rasprave, posebno one teološke. O ovome takođe svedoči njegova obimna prepiska. U njoj nalazimo da se Agripa revnosno bavio čitanjem klasičnih autora, magijskim eksperimentisanjem, medicinskim istraživanjima, duhovnim meditacijama i proučavanjima Biblije. Otkrivamo i njegov lični uvid u to šta predstavlja jedini način sticanja istinitog znanja. Agripa je ovde jedan od bezbrojnih posvećenika u dela čuvenog Dionisija Areopagita, kojeg citira i komentariše. Areopagit vrši na njega i njegovo delo snažan uticaj. Agripa usvaja iskustveni koncept epistemologije ovog anonimnog autora i oca hrišćanske mističke teologije. To potvrđuje odlomak iz jednog njegovog pisma: „Suštinsko

i duboko ukorenjeno znanje ne sastoji se od krvi i mesa, niti u čitanju mnogih knjiga, niti u praktičnoj mudrosti i životnom iskustvu, niti u snazi ubeđivanja ljudske reči i umstvenih napora, već u našem iskustvu božanskih stvari (*passione divinorum*), kao što Dionisije [Areopagit] kaže u svojoj knjizi *O božanskim imenima*: 'Čovekov um se ne usavršava učenjem, već kušanjem božanskih stvari (*patitendo divina*).' Ipak, nije dovoljno da rečeno prihvatimo samo na osnovu autoriteta jednog ili drugog autora, već je potrebno da ga spoznamo u vlastitom iskustvu, iako je ono darovano samo nekolicini.“

U Agripinim delima sreću se i mnogi drugi autori. Veliki Oci hrišćanske Crkve, doktori teologije, učitelji pobožnosti zapadnog i istočnog hrišćanstva. Teško je nabrojati sva imena i sve citate koje Agripa navodi u svojim delima, ali između ostalih treba navesti ova: Ambrosije Milanski, Anselmo Kenterberijski, Albert Veliki, Avgustin, Vasilije Kapadokijski, Bernar iz Klervoa, Bonaventura, Kasijan Rimljanin, Jovan Zlatousti, Nikola Kuzanski, Kirilo Aleksandrijski, Jovan Dama-skin, Grigorije Bogoslov, Jeronim, Jovan Skot Eriugena, Maksim Ispovednik, Origen, Tertulijan, Toma Akvinski.

Svoje diplomatske i advokatske veštine ispoljio je 1518. godine na dvoru Šarla III u slobodnom imperijalnom gradu Majncu. Na pragu je reformacija. Teološke debate besne na svim stranama Evrope. Agripa gaji simpatije prema reformatorima (između ostalog, razmenjuje sa svojim savremenici-ma Luterove spise). Međutim, nikada nije podržao raskol. Tek je u ovom kontekstu moguće shvatiti njegovo veliko interesovanje za određene teološke teme. Na primer, za temu „prvobitnog greha“. O tome govori njegov spis *De*

peccato originale (1518). Opet je u središtu vera. Ljudski razum iznova ostaje na margini. On još snažnije potvrđuje svoje predašnje uverenje izneto u spisu koji je ovde preveden: Adam (muškarac) je jedini krivac za pad čovečanstva; Eva (žena) je izuzeta od svake krivice. Doista, Agripa je voleo da stvari izokrene naglavačke, da pokaže izvanrednu originalnost i smelost mišljenja. Svakako, ni ovo nije moglo proći bez žestokih sukoba s mnogima, a najpre sa crkvenim centima moći, ovog puta u vidu sukoba s dominikancima. U gradu se umnožavaju javne propovedi protiv Agripe i njegovih stavova, a umnožavaju se isto tako i njegove apologije.

Slikovita je još jedna epizoda iz 1519. godine. To su godine čuvenih progona veštica po Evropi – tamna noć Zapada. Jedna priča je slikovita. Kao što se moglo i očekivati, Agripa staje na stranu neke žene koja je optužena pružajući joj svoju advokatsku pomoć. Na sebe navlači Inkviziciju. Na kraju tu ženu oslobađa optužbi. Sebi, ipak, zauvek zatvara vrata grada Majnca. Naš gnostik je opet u lutanju.

Na redu je povratak u Keln, godina bez stalnog zaposlenja, rođanje prvog deteta, smrt supruge. Agripa se izdržava kao lekar. Nekoliko meseci po upokojenju supruge on se iznova ženi građankom Ženeve (prva žena mu je bila Italijanka). Ona će mu roditi šestoro dece. Godine 1523. oni zajedno putuju u Frajburg. Tamo širi svoju misao, a naredne godine prelazi u Lion. Postaje lekar Lujze Savojske, francuske kraljice majke. Bila je to velika greška. Agripa je postradao na ovom meštu, došavši u sukob s dvorjanima. Neko vreme bio je čak i u zatvoru zbog kritike pomenute visoko uvažene gospode. Ipak, u ovom periodu nastaju dela kao što su komentar na *Ars brevis* Ramona Ljulja i deklamacija *De sacramento matrimonii*.

Godine 1526. završava pisanje jednog od svojih najpoznatijih dela, deklamaciju *De incertitudine et vanitate scientiarum et artium atque excellentia verbi Dei* (*O neizvesnosti i taštini nauka i veština, i o nadmoćnosti reči Božije*). Glavna misao i nit koja prožima navedenu deklamaciju jeste izvesni dualizam neoplatonističkog usmerenja. Naime, svetozazor prema kom su božanske i smrtničke stvari u potpunosti razdvojene i nespojive. Između božanskog i stvorenog sveta zjapi ambis i ontološki rascep. Stvoreni svet ni izbliza nije savršen i idealan kao božanski. Sve što svet smrtnika ima da ponudi jesu krajnja neizvesnost i moralna nesavršenost. Prelazeći u širokom zamahu preko ljudskih veština i nauka, Agripa pokazuje da su razlike i neslaganja među majstorima i naučnicima tokom vekova bile neuporedivo brojnije nego njihova slaganja. On dalje pruža primere iz istorije. Predočava kako su ljudi, zahvaljujući moralnoj iskvarenosti kao posledici prvorodnog greha, veštine i nauke uglavnom koristili radi nečasnih ciljeva i zlih dela. Na koncu, Agripa govori o neizvesnostima ljudskog uma i mišljenja, koje se jasno pokazuju u za-bludama, greškama i protivrečnostima teologije (naročito sholastičke teologije), biblijske hermeneutike i filozofije. Ovoj nepostojanosti razuma Agripa suprotstavlja otkrivenja biblijskih proročanstava. To je prema njemu najuzvišeniji oblik teologije. U završnim poglavljima deklamacija dobija snažnu besedničku notu. Dolazimo do središta Agripinog argumenta: čovek ne može dospeti do suštinske i bitne izvesnosti naporima svog uma, već jedino putem blagodati i vere. Čitaoci ma je upućen snažan poziv da se okrenu duhovnom životu i Svetom pismu. U svom opusu Agripa želi da pokaže relativnost i nepostojanost svih ljudskih nauka, umetnosti, poduhvata i pregnuća; drugim rečima, var-

ljivost svakog ljudskog znanja i izvesnosti. Jedina izvesnost u trošnom ljudskom življenju ne može biti ništa drugo do sama reč Božija, Logos. *De incertitudine* nije samo kritizerski spis, već i traktat ispunjen ironijom, duhovitim i ciničnim opaskama, ismevanjem sujeverja, lažnih učenjaštava i običaja, što su zajedno ukaljali čistotu prvobitnog hrišćanstva i Crkve. U svoje vreme kritikovana kao prikriveni prodor grčkog skepticizma na mala vrata hrišćanske misli, ova knjiga se suštinski bavi izgradnjom novog koncepta vere koji bi bio zasnovan na božanskom otkrivenju, dok će neznanje i slepilo zvaničnih teologa i njihovih škola biti podvrgnuto žestokom preispitivanju. Sve u svemu, prema mišljenju Agripinih biografa, u ovom se delu manifestuju svi intelektualni nemiri i sve poteškoće ovog perioda njegovog života.

Međutim, 1528. godina donosi nove i povoljnije okolnosti. Agripa dobija nameštenje u Antverpenu kao savetnih i istoriograf na dvoru princeze Margarite Austrijske. Nastavlja da proširuje svoj obiman spisateljski opus, posvećujući se još vatrenijem proučavanju okultnih nauka. Naredne godine uspeva da objavi jedan tom svojih sabranih dela, sastavljen uglavnom od teoloških spisa, sa dodatkom jednog teksta o epidemiološkim bolestima. Drugo izdanje se pojavljuje 1529. godine i sadrži traktate o monaškom životu (*Sermo de vita monastica*), kao i relikvijama Svetog Antonija Egipatskog (*Sermo de inventione reliquiarum Beati Antonii Heremitaie*), predavanja koja je Agripa držao monasima u jednom manastiru koji je pripadao monaškom redu cistercita. Upravo je ovaj monaški red Agripa najviše cenio, a njihov molitveni, biblijski i kontemplativni oblik teologije neprestano suprotstavljao suvoj sho-

lastici. Ovaj relativni mir i produktivnost su prekinuti 1529. godine kad pošast kuge zahvata Antverpen i sobom odnosi Agripinu ženu. Ljudi beže iz grada, a Agripa ostaje kao lekar i pomaže mnogima.

Godine 1530. objavljuje nova dela. Na sebe uskoro navlači sumnju svoje zaštitnice Margarite Austrijske. Ona ga optužuje za jeres. Pokreće optužbu protiv nje ga pred Teološkim fakultetom u Luvenu. Margarita ubrzo umire, pa je proces zaustavljen. Nažalost, to nije kraj njegovih muka. Ferdinand, brat imperatora Karla V, iznova dovodi u sumnju Agripu. Teolozi u Luvenu delove njegovih spisa proglašavaju za jeretičke. U svoju odbranu piše spise *Apologia* i *Querela*. Uzalud, jer optužbe i protestovanja protiv njega su sve jači. Agripa napušta grad nakon što je kratko vreme proveo utamničen.

Naredne godine se pojavljuje prva knjiga Agripinog remek-dela *De occulta philosophia* (*O okultnoj filosofiji*), koje je posvećeno episkopu Kelna Hermanu fon Vidu, koji ga je podržavao finansijski i intelektualno. Ipak, inkvizitor grada Kelna, izvesni Konrad Kolin, pokreće optužbu protiv ovog dela i njegovog autora pred gradskim većem. Agripa piše nove apologije i pamflete protiv dominikanaca. Upućuje pisma uglednim i progresivnim misliocima Evrope (među njima je i Erazmo Roterdamski). Brani vlastite pokušaje reforme u Crkvi. Ovo je doba progona crkvenih reformatora i slobodnih mislilaca.

Agripa se uskoro ženi po treći put. Ovaj brak bio je kratkog veka. Od 1532. godine on se uglavnom nastanjuje u Bonu. Već 1533. objavljuje u potpunosti završenu *Okultnu filozofiju*. Ovo je njegov najpoznatiji, najozloglašeni i najopskurniji spis. Blagodareći njemu, Agripa stiće reputaciju, u potpunosti nezasluž-

nu, crnog maga i čarobnjaka. Sâmo delo se sastoji iz tri knjige i predstavlja sintezu „okultne filozofije“ ili „magije“. Agripa je ovaj spis hteo najpre da nazove *De magia*. Prva knjiga se bavi prirodnim magijom i njenim odnosom prema svetu stihija ili ovozemaljskom svetu; druga knjiga raspravlja o simbolizmu brojeva, matematici, muzici i astrologiji i njihovom odnosu prema nebeskom svetu; treća knjiga je kreativni spoj hrišćanstva i kabale, s naročitim osvrtom na učenje o anđelima i proročanstvu, i na njihov odnos prema najuzvišenijem, tj. natčulnom svetu. U svom uvodnom pismu koje je upućeno J. Tritemiju, Agripa pokušava da objasni kako je magija – u drevno doba smatrana jednom od najuzvišenijih nauka – dospela na tako zao glas. Zloupotrebljavana od strane mnogih lažnih filozofa i sujevernih ljudi, magija je nezasluženo počela da se povezuje s njihovim jeretičkim mišljenjima i ispraznim praksama. S druge strane, one istinske i ispravne, magija je najusavršenija nauka u vezi s poznanjem prirode i poznanjem Boga. Ona je religija u svom najčistijem vidu. Zbog toga se treba potruditi oko njene reforme i oko vraćanja njenog ugleda. Očigledan je uticaj Fičina, Mirandole i Rojhlina, ali i manje poznatih autora kao što je L. Lazareli. U konačnoj verziji dominira tema duhovnog rođenja kao središnjeg zadatka svakog verskog preporoda. Ovo se, prema Agripi, mora ostvariti na strpljiv i postepen način. Najpre oslobađanjem od sveza racionalističke (drugim rečima, sholastičke) teologije, koja sakriva pravi smisao Svetog pisma. Takođe, neprestanim sagledavanjem božanskih stvari duša se može osloboditi čulnih nadražaja. *Okultna filozofija* je i jedno od pionirskih dela takozvane hrišćanske kabale.

Najzad, treba se dotaći i određenih glasina koje su o Agripi počele da kruže za njegova života. Najpoznatije dolaze od slabog poznatog spisa *Elogia virorum illustrium*, koji je sastavio izvesni Paolo Đovio i koji oslikava Agripu kao čoveka snažnog uma, okultnih i ezoterijskih moći, i upućenosti u tajne crne magije. Naročito je slikovita legenda o njegovom crnom psu, koji je neprestano pratio Agripu i sujevernom verovanju da se radilo o samom Đavolu. Ovim mitovima ide u prilog i pogrešno pripisivanje Agripi takozvane „četvrte knjige“ *Okultne filozofije*, spisa koji je u celini posvećen umetnosti čarobnjaštva i crne magije. Danas je ovo pripisivanje sasvim odbačeno u naučnim krugovima koji se bave Agripinim opusom. Ali Rable, Gete, Apoliner, Tomas Man igrali su na ovu kartu i u Agripi videli prototip famoznog doktora Fausta. Odatle do danas i Agripina dvosmislena pozicija u intelektualnoj istoriji evropske misli.

Poslednja sačuvana pisma datiraju iz 1533. godine, a poslednje godine njegovog života nisu baš najjasnije. Govori se o njegovim daljim putovanjima sve do 1535. ili 1536, kada je umro u Grenoblu. Ironijom života, upravo je bio sahranjen u dominikanskoj crkvi.

Uprkos svojoj dubokoj hrišćanskoj veri i teologiji, znanju i erudiciji, Agripa je u kasnijim glavnim tokovima renesansne kulture ostao po strani. Nije tajna da je Agripa pokušao da ostane izvan tabora i partija, što se može videti iz njegove podjednake kritike katolika i protestanata. Njegova pisma svedoče o ambivalentnom stavu prema vodi reformacije Martinu Luteru, koji je čitao, hvalio, ali i žestoko kritikovao njegove spise. Kako bilo da bilo, Agripa stoji kao jedinstvena figura i njegovo delo iskače iz uobičajenih tokova zapadne misli u XVI veku.

Ovde prevedeno delo (inače prvi put objavljeno 1529. godine) predstavlja Agripin rani spis.* U njemu on ustaje protiv tradicionalnog pogleda njegovog doba na ženu. Na njenu podređenu ulogu u odnosu na muškarca. Iako nam naslov knjige govori da se radi o „deklamaciji“ – više retoričkoj vežbi nego pažljivo argumentovanom i spekulativno lucidnom traktatu – ipak nas to ne sme zavarati. Agripine deklamacije su ozbiljni teološki tekstovi. One za cilj nemaju erudiciju, govorničku vratolomiju i zavođenje publike, već se bave biblijskom hermeneutikom i simboličko-alegorijskim – stare egzegete bi rekle „mističkim“ – smislom teško razumljivih biblijskih pasaža.

Koliko god se može steći suprotan utisak iz samog spisa, Agripa u odbrani ženske stvari neće biti sasvim usamljen. Već početkom XV veka u Evropi (naročito u Francuskoj, Italiji i Španiji) javlja se izvestan feministički trend, koji želi da opovrgne ustaljeno mišljenje o inferiornosti žene i njenoj odgovornosti za prvorođni greh u liku biblijske mitske priče o Adamu i Evi. Posebnu ulogu je odigrao poznati *Roman o ruži* (započet oko 1230. i dovršen oko 1305. godine), koji ženu predstavlja u plemenitom i čistom liku. U ovom spisu dominiraju citati iz Svetog pisma, ali njegova naročita originalnost počiva u korišćenju neoplatonističkih i kabalističkih izvora, koji o ženi govore kao o manifestaciji božanskog i počelu izvornog života. Upravo je zašto žena nadmoćnija u odnosu na muškarca, naimе, zbog svoje bliskosti s božanskim. Ovaj je spis važan

* Prevod na srpski je urađen sa kritičkog izdanja latinskog teksta *De nobilitate et praecellentia foeminae sexus: Edition critique d'après le texte d'Anvers 1529*, ed. R. Antonioli et al; Geneva, 1990.

stoga što Francusku onog doba upoznaje sa platonovskim kultom lepote, koji će biti prominentan u spisima Marsilija Fičina. To je kult o ženi koja posreduje između božanskog i ljudskog.

Upravo nam ovo, iako mladalačko i na momente naivno, Agripino delo pruža mogućnost da u njemu najpre sagledamo hrišćanskog teologa, religioznog mislioca koji je iznad svega bio posvećen problemima tumačenja Svetog pisma i dogmata hrišćanske vere. Ovde ni u kom smislu nećemo naći ni najmanji trag koji bi dao za pravo da pisca posmatramo kao okultistu, maga ili čarobnjaka, kao čoveka koji svojim pisanjem želi da od pogleda svetine prikrije neku ezoterijsku i gnostičku tradiciju, kao filozofa koji se prurušavao u hrišćanina samo kako bi neometano istraživao tokove magijskog i kabalističkog umeća. Tako će u jednoj od svojih mnogobrojnih apologija Agripa zapisati i ove indikativne rečenice: „Svakako ne želim da sebi samom pribavim ime teologa, pošto ni sam ne znam kakav život čovek mora da vodi, koliko mora učen biti ili kakvo nadahnuće mora posedovati da bi se udostojio imena teologa. Jer onaj koji se doista izdaje za teologa mora nužno biti u stanju da čini stvari za koje obični ljudi nisu kadri. Ali ako neko pomisli da sam stranac među teolozima, i da zaslužujem da budem ubrojan među profane ljude, moje služenje jednom i jedinom Hristu i moje neprestano proučavanje Svetog pisma služe kao moja odbrana.“

Proizneseno 1509. godine na Univerzitetu u Drolu, u oblasti Burgundije, *De nobilitate et praecellentia foeminae sexus* je od samog početka izazvalo kontroverze. S druge strane, doživelo je i golemu popularnost. Nakon prvog štampanja 1529. godine, spis već 1523. nalazi mesta u Agripinim sabranim delima. Posle nje-

gove smrti bilo je preštampano još četiri puta u XVI veku. Osim toga, redaju se i brojni prevodi. Samo u pomenutom veku imamo pet francuskih prevoda (dva 1530, jedan 1537, jedan 1524. i iz 1578), dva nemačka prevoda (jedan 1540, a drugi 1579), dva engleska prevoda (jedan 1542, a drugi 1559), kao i dva italijanska prevoda (jedan 1530, a drugi 1544). Ovu popularnost je moguće objasniti na osnovu činjenice da je *De nobilitate* odigralo značajnu ulogu u uzburkanoj raspravi (kako na latinskom, tako i na narodnim jezicima), koja se za vreme renesanse povela oko ženskog pitanja između strane koja je zastupala emancipaciju ženskog pola i strane koja je to poricala. Ova prepirka je svoj vrhunac doživela između 1541. i 1555. godine. Odatle i naziv *Quarelle des femmes*. Pretpostavlja se da je Agripin tekst poslužio kao izvor onim autorima koji su pisali u korist ženskog pitanja. Naročito pesnicima koji su u to vreme obitavali na dvorovima bogatih i uticajnih plemkinja. Sve u svemu, priča oko spisa *De nobilitate* je samo jedan deo velikog mozaika u uzbudljivoj istoriji srednjovekovne mizogonije, koja se produžila i u kasnijim periodima evropske intelektualne istorije. Svakako, nije tajna da će značajnu ulogu u tome odigrati hrišćanska religija. Današnjeg čitaoca spopada zaprepašćenje kad na mnogim stranama nekih najznačajnijih crkvenih pisaca drevnog hrišćanstva susretne pasaže o ženi i njenoj ulozi u božanskom svetu. Najčešće, ona će biti izjednačena s biblijskom Evom i njenim prvorodnim grehom, a njeno telo s đavolskim iskušenjem.

Upravo u ovakvoj atmosferi Agripa i njegovo delo nastupaju kao subverzija mizogonije u hrišćanskoj religiji, teologiji, biblijskoj egzegezi i sveukupnom hrišćanskom društvu i polisuu. Jer *De nobilitate* nije samo retorički pokušaj mladog erudite, već je i teološki trak-

tat, koji izlaže tumačenje jednog od najbitnijih biblijskih tekstova – *Knjigu postanja*. Ne treba ni pominjati od kolikog je značaja ova knjiga bila za razumevanje hrišćanskog pogleda na svet, život, Boga, kosmologiju, antropologiju i druge najznačajnije teme ljudskog mišljenja i bivstvovanja. Agripa će naglavačke okrenuti sve dominantne trendove koji su vladali u teologiji, kanonskom pravu, istoriografiji, pa čak i prirodnim naukama.

Pažljivo čitanje spisa otkriva tek začetke Agripinog mišljenja, koje će u kasnijim delima postati zrelo i sistematično, koje je u svom središtu od prve do poslednje knjige bilo zaokupljeno najtemeljnijim teološkim problemima. Pre svega, u središtu ove misli stoji Sveto pismo i njegov neporecivi i neupitni autoritet. Iako Agripa nikada neće pristupiti reformatorskim pokretima ondašnjeg vremena i ostaće veran privrženik Rimske crkve, njegova smela teološka metoda biće zasnovana na hermeneutički pronicljivoj i detaljnom čitanju knjiga Starog i Novog zaveta, autoritativnih crkvenih pisaca Istoka i Zapada, te svojih savremenika i istomišljenika. U čemu se sastojala ova metoda? Njena suština je krajnje jednostavna. Već je napomenuto da je u samoj stvari Agripina teologija egzegeza svetih tekstova i da se ovo odnosi najpre na Bibliju. U svojim akademskim predavanjima i u svakom od svojih traktata Agripa najpre formuliše tezu („propositium“, „opinio“), koja daje izvesno objašnjenje smisla (najčešće dubokog mističkog smisla, a ponekad i etičkog) određenog pasaža biblijskog teksta. On zatim potkrepljuje ovu tezu sledeći obrazac induktivnog rasuđivanja, navodeći obimne pasaže autoritativnih tekstova, koji su usklađeni prema različitim perspektivama („rationes“, „argumenta“). Neizostavan deo pomenute metode, bar što

se Agripe tiče, jeste i ponekad žestoka kritika sholastičke teologije: „Dakle, oni koji za božanskim stvarima tragaju svakovrsnim parničkim raspravama, koji veruju da dveri Svetog pisma mogu otvoriti opskurnim sofizimima i dijalektičkim iluzijama kao svojim oružjem, takvi ljudi uzalud trče unaokolo. Oni uvek traže nešto važno u svojim raspravama, ali ipak ništa ne nalaze, jer gube sebe same i – prema rečima Pavlovim – 'svagda uče i nikada ne dolaze do poznanja istine' (2. Tim. 3, 7). Zbog toga Pavle napominje Korinćanima da moraju biti poslušni i da moraju čvrsto u veri stajati, te paziti da ne budu prevareni dijalektikom i filozofijom, jer one su isprazni trikovi i ljudske izmišljotine, skrojene prema stihijama ovog propadljivog sveta, koje svoje znanje mogu zadobiti samo čulima i iz kojih racionalnim diskursom um zadobija sve elemente poznanja, i to sastavljajući, razdeljujući i izvodeći zaključke o opštim propozicijama iz praktičnih eksperimenata.”

Ako bi sama stvar spisa *De nobilitate et praecellencia foeminae sexus* morala biti iskazana u jednoj rečenici, onda je to svakako sledeće: *Knjiga postanja* služi kao upečatljiv dokaz, smatrao je Agripa, da je u svim telesnim i psihološko-duhovnim aspektima Bog ženu stvorio plemenitijom i nadmoćnijom u odnosu na muškarca. Ostale bezbrojne kanonsko-pravne, prirodne i istorijske činjenice služe jedino da potvrde ovo tumačenje Biblije. S druge strane, hrišćansko društvo je sasvim nepravedno diskriminiralo ženski pol, najčešće na osnovu pogrešnog razumevanja istih ovih tekstova koje Agripa navodi.

Jedno je jasno: kako tada, tako i danas, mi smo uvek osuđeni na tumačenje. Agripa, ipak, neće do kraja promisliti, niti detaljno obrazložiti i protumačiti sve ideje iznesene u ovom spisu. Za tako nešto će biti po-

trebni kasniji spisi. Ipak, u svima njima se javlja ova ista ideja i neizmenljiva nit koja želi da ženi i ženskom polu vrati ono uzvišeno mesto koje su joj darivali biblijski tekstovi, a koje je kasnije društvo jednostavno iskvarilo i zaboravilo.

Umesto zaključka

Kako čitaocu danas zvuči ovaj slavni Agripin spis? Teško je reći. Verujem da će za većinu biti nedorečen i na momente nedovoljno snažan i argumentovan. Name, *De nobilitate* je iznad svega tekst svog vremena, namenski tekst mladog i nesazrelog pisca, tekst napisan u uzavreloj atmosferi, hrabar tekst izgovoren u žaru intelektualne borbe, koja je često gasila akademske karijere i odnosila ljudske živote. Nije bilo mnogo vremena za duboku spekulaciju i kitnjasti manirizam – trebalo je misliti i pisati s nogu. Ipak, više od samih Agripinih argumenata u korist ženskog pola, koji se povremeno čine naivnima, nama je danas dragocenije promisliti o njegovoj nameri, o njegovoj volji da baš u tom trenutku stane u odbranu žena. Ali kad je reč o samom tekstu, on daje povoda da se i o argumentima promisli sa različitih tačaka gledišta. Drugim rečima, da se oni nedorečeni a ipak važni u svom pozivanju na fundamentalne tekstove hrišćanskog predanja, kanonskog prava, istorije i mitologije, možda prodube i kritički sagledavaju u perspektivi problematike oko afirmacije žena u savremenom svetu. Svakako, tu bi se dalje uključivala kulturološka, socijalna i druga pitanja. Na taj način bi rasprava o ovom tekstu mogla biti povod za nova promišljanja jedne prastare teme.

SADRŽAJ

Deklaracija o plemenitosti
i nadmoćnosti ženskog pola 5

Lazar Nešić HAJNRIH KORNELIJE AGRIPA 55

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

305-055.2

АГРИПА, Хајнрих Корнелије, 1486-1535

О plemenitosti i nadmoćnosti ženskog pola /
Хајнрих Корнелије Агрипа ; превео са латинског језика
Лазар Нешић. - Саџак : Градац К, 2020 (Сопот : Слава). -
71 стр. ; 18 cm. - (Библиотека Цвеће зла / [Градац К] ; 24)

Превод дела: De Nobilitate et Procellentia Foeminei sexus
/ Henrici Cornelii Agripae. - Тираж 200. - Стр. 55-71: Хајнрих
Корнелије Агрипа / Лазар Нешић.

ISBN 978-86-89901-63-4

1. Нешић, Лазар, 1985- [преводацац] [аутор додатног
текста]

а) Жене -- Душтвена улога

COBISS.SR-ID 14837769

Biblioteka Cveće Zla

Objavljeno

Danijel Penak *Kao u romanu*
Ričard Klajn *Cigarete su uzvišene*
Jozef Rot *Legenda o svetom pijancu*
Stanislav Ignaci Vitkjevič *Narkotici*
Huan Manuel de Prada *Pičke*
Maks Žakob i Klod Valans *Ogledalo astrologije*
Mišel Onfre *Gurmanski um*
Pjer Luis *Priručnik za devojčice*
Rolan Vilnev *Istorija kanibalizma*
Antonijus Monen *Mali brevijar snobizma*
Tomas de Kvinsi *Ispovest jednog
uživaoca opijuma*
Valeri Solanas *Manifest Društva za
uništavanje muškaraca*
Huan Oktavio Prens *Sveti dim*
Ernst Jinger *Droge i opijenost*
Svaštara o travi (Priredili David Albahari
i Branko Kukić)
Žan Kokto *Opijum*
Govori Selin (Priredili Milojko Knežević
i Branko Kukić)
Bifon *Rasprava o stilu*
Gejl Holst *Put u rebetiko*
Džon Tejlor Gato *Zatupljuju nas*
Antonen Arto *Govorim!*
Rita Levi Montalčini *Tvoja budućnost*
Džordž Rajli Skot *Istorija mučenja kroz vekove*
Hajnrh Kornelije Agripa *O plemenitosti i
nadmoćnosti ženskog pola*

Biće objavljeno

Mihael Ranft *Traktat o žvakanju i mjakanju
vampira*
Anselm Brija Savaran *Fiziologija ukusa*
Tihomir Đorđević *Vampir i druga bića*

